

Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет іноземної філології
Кафедра романо-германської філології

ДИПЛОМНА РОБОТА
освітній ступінь “Магістр”
на тему
МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЇ “СТРАХ” В
АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ
ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ СТІВЕНА КІНГА “СЯЙВО”)

Виконала:

студентка 6 курсу, групи ІФ-62
спеціальності 035.04 Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно)
Давидович Христина Валеріївна

Керівник:

доктор філологічних наук, професор
Деменчук Олег Володимирович

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор
Мізін Костянтин Іванович

кандидат філологічних наук, доцент
Потапчук Світлана Сергіївна

Рівне – 2018

АНОТАЦІЯ

Давидович Х.В. Мовна концептуалізація емоції “страх” в англійській та українській мовах (на матеріалі перекладу роману Стівена Кінга “Сяйво”). – Дипломна робота на правах рукопису.

Наукова робота на здобуття освітнього ступеня “магістр” за спеціальністю 035.04 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно). – Рівне, РДГУ. – 2018.

Науковий керівник – д-р філол. наук, проф. Деменчук Олег Володимирович.

Зміст анотації. У магістерській роботі зроблено спробу встановити асоціативний простір образної, когнітивної, лінгвістичної, семантичної, стилістичної, національно-специфічної структури емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”, висвітлити когнітивні проблеми кореляції мовних і концептуальних структур знання про емоцію страх та дослідити способи його вираження на прикладі твору Стівена Кінга “Сяйво”. Шляхом зіставного аналізу структурних семантичних та стилістичних засобів реалізації концепту в англійській та українській мовах, було проаналізовано концепт “FEAR/СТРАХ” як складову англійської та україномовної наукової картини світу, визначено специфіку їх мовної об’єктивації у сферах людського знання.

Ключові слова: емоційний концепт, кореляція, семантичний аналіз, страх, Стівен Кінг “Сяйво”.

RÉSUMÉ

Davydovych Khrystyna. Linguistic conceptualization of the emotion “fear” in the English and Ukrainian languages (based on the translation of Stephen King’s novel “Shining”). – Manuscript.

Scientific work for obtaining the Master degree in specialty 035.04 Philology. Germanic languages and literature (translation included). – Rivne, RSUH. – 2018.

Scientific supervisor – doctor of philology, prof. Demenchuk Oleh Volodymyrovych.

Résumé. The master degree work represents the attempt to set the associative, cognitive, linguistic, semantic, stylistic and national-specific areas of the image structure of emotional concept “FEAR”, to highlight the cognitive problems of correlation of linguistic and conceptual structures of knowledge about an emotion of fear and to investigate the ways of its expression based on “Shining” by Stephen King. Using a contrastive analysis of the structural, semantic and stylistic realizations of the concept in the English and Ukrainian languages, the concept “FEAR” was considered as a component of the English and Ukrainian worldviews.

Key words: emotional concept, correlation, semantic analysis, fear, “Shining” by Stephen King.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ КОНЦЕПТІВ “FEAR/СТРАХ”	9
1.1. Дискусійність поняття “концепт” у сучасних лінгвістичних розвідках.....	9
1.2. Структура концепту та способи його вербалізації	16
1.3. Емоційний концепт у концептуальній та мовній картинах світу	22
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ “FEAR/СТРАХ” В АСПЕКТІ МІЖМОВНИХ ЗІСТАВЛЕНЬ	30
2.1. Структура та зміст наповнення мовного концепту “FEAR/СТРАХ” .	30
2.2. Прототипна організація номінативного простору концепту “FEAR/СТРАХ” ..	36
2.3. Лексико-семантична парцеляція номінативного простору “FEAR/СТРАХ”	47
Висновки до розділу 2.....	51
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ КОНЦЕПТІВ “FEAR/СТРАХ” В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ СТІВЕНА КІНГА “СЯЙВО”).....	53
3.1. Вербалізація концепту “FEAR/СТРАХ” у романі Стівена Кінга “Сяйво”.	53
3.2. Лексико-семантична структура та парцеляція емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” у романі Стівена Кінга “Сяйво”.....	61
3.3. Порівняльний аналіз концепту “FEAR/СТРАХ” в англійській та українських мовах.....	73
Висновки до розділу 3.....	83
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90
ДОДАТКИ.....	96

ВСТУП

У сучасному інформаційному світі проводяться численні дослідження в різних аспектах життя, особливо це стосується мови, яка зазнає постійних змін з боку мовця. Така кількість явищ, які постійно зазнають трансформацій, відбивається у свідомості людини як сукупність ментальних прообразів або понять, що становлять єдину концептосферу, ключовим елементом якої є концепт. Концепт є базовою категорією когнітивної лінгвістики і розв'язання проблеми його вербалізації є предметом багатьох наукових пошуків.

Дослідники М. М. Полюжин, О. С. Кубрякова, С. Г. Воркачев та ін. зазначають, що концепт завжди має своє словесне вираження. Поділяючи думку З. Д. Попової та І. А. Стерніна, ми вважаємо, що для виокремлення концепта як реально існуючої метнальної одиниці, словесна номінація не є обов'язковою, оскільки механізм мислення та механізм вербалізації є різними механізмами, що доведено сучасними психолінгвістичними та нейролінгвістичними дослідженнями. Ми погоджуємося з цим поглядом, вважаючи, що лише частина концептів отримують мовну інтерпретацію. Таким чином, знання про світ містять вербалізовані та невербалізовані концепти, а сфера концептотворення не обмежується межами мови, оскільки може існувати в універсальному предметному коді людини, не беручи безпосередньо участі в комунікації. Отже, мовні засоби більше увиразнюють концепт і забезпечують його існування.

Актуальність роботи зумовлюється загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення та опис вербалізованих фрагментів емоційного світу людини. Залучення лінгвокогнітивного підходу до аналізу представників емоційного концепту "страх" сприяє розширенню меж наукового знання про концептуальну та мовну картини світу англомовної та україномовної спільноти.

Об'єктом дослідження є мовний концепт "FEAR/СТРАХ" в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є засоби вербалізації концепту

“FEAR/СТРАХ” в англійській та українській мові (на матеріалі роману Стівена Кінга “Сяйво”).

Мета роботи полягає у виявленні складових концепту “FEAR/СТРАХ” в англійській та українській мовах, виокремленні засобів і способів його вираження.

Мета дослідження зумовлює необхідність розв’язання таких **завдань**:

- уточнити зміст поняття “концепт” та його структуру;
- визначити когнітивну структуру “FEAR” як сегментного концепту в англійській мові;
- виявити корпус лексичних одиниць концепту “СТРАХ” в українській мові;
- здійснити зіставний аналіз структурних, семантичних та стилістичних засобів реалізації концепту “FEAR/СТРАХ” в англійській та українській мовах;
- проаналізувати концепт “FEAR/СТРАХ” як складову англослов’янської та українськомовної наукової картини світу, визначити специфіку їх мовної об’єктивації у сферах людського знання.

Матеріалом нашого дослідження слугували дібрані методом суцільної вибірки 569 номінацій (слова, вільні та усталені словосполучення) на позначення концепту емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” в англійській та українській мовах (207 одиниць в українській мові, 362 одиниці в англійській мові) з оригіналу роману Стівена Кінга “Сяйво” та його перекладу українською мовою (переклад з англійської Олександра Карасюка).

Методи дослідження. Дослідження являє собою синхронно-порівняльний опис досліджуваного матеріалу, що базується на вивченні та узагальненні основних досягнень сучасної лінгвістики. Вибір методів лінгвістичного аналізу обумовлений специфікою досліджуваного матеріалу і метою роботи. Поряд з традиційними описовим і порівняльним методами дослідження, аналіз концептів “FEAR/СТРАХ” здійснювався в роботі із застосуванням елементів логічного методу, концептуального аналізу, методу

обробки кількісних даних в контексті проблематики роботи. Логічний метод передбачає відтворення реального історичного процесу у його теоретичній формі, в системі понять. За допомогою логічного методу відображуються основні етапи історичного розвитку концептів “FEAR/СТРАХ”, його якісні зміни, акцентується увага на основній тенденції процесу історичного розвитку цих концептів. Концептуальний аналіз об'єднує в собі методи дистрибутивного, контекстуального та компонентного аналізу. Він є одним із головних методів логічного аналізу мови когнітивної лінгвістики, що передбачає моделювання й опис концептів “FEAR/СТРАХ”. Метод обробки кількісних даних забезпечує точний підрахунок частоти вживання номінацій на позначення концептів “FEAR/СТРАХ” в романі Стівена Кінга “Сяйво”.

Методологічну основу дослідження визначають ідеї, закладені в працях із когнітивної лінгвістики (М.Ф. Алефіренко, А.П. Бабушкін, А. Вежицька, В.З. Дем'янков, З.Д. Попова, Ю.С. Степанов та ін.); психолінгвістики (О.О. Залевська, Р.М. Фрумкіна та ін.), філософії мови та семантики (Н.Д. Арутюнова, О. О. Борисов та ін.), лінгвокультурології (В.І. Карасик, А. Соломоник та ін.), дослідження концепту О. С. Кубрякової, С. Г. Воркачова, З.Д.Попової, Й.А. Стерніна.

Теоретичне значення даної роботи полягає в тому, що результати дослідження роблять певний внесок у розробку проблеми систематизації лексичного матеріалу щодо увиразнення концепту “FEAR/СТРАХ”, а також системності його організації та специфіки функціонування у художній прозі є внеском у теорію концептуальної та лексичної семантики.

Практична цінність роботи полягає у можливості застосування отриманих результатів при викладанні курсів з когнітивної лінгвістики, стилістики англійської мови, на практичних заняттях з англійської мови, у спецкурсі “Інтерпретація тексту”.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше на матеріалі роману Стівена Кінга “Сяйво” було здійснено спробу опису особливостей вербалізації концепту “FEAR/СТРАХ”. Новизною у роботі

вважаємо порівняння лінгвосемантичних полів концептів “FEAR/СТРАХ” із позицій когнітивного та національно-специфічного підходів. Уточнено поняття концепт, концептуальна та мовна картини світу. Уперше схарактеризовано концепти “FEAR/СТРАХ” в аспекті специфіки їхнього відображення в англійській та українській лінгвокультурах. Уперше проведено зіставний аналіз концептів “FEAR/СТРАХ” на матеріалі української та англійської мов на матеріалі роману Стівена Кінга “Сяйво”.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати роботи обговорено на засіданнях кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету, представлено на двох міжнародних конференціях: “Проблеми лінгвістичної семантики” (Рівне, 2017) та “Актуальні проблеми сучасної іноземної філології” (Рівне, 2017), а також у збірниках студентських наукових праць “Філологічні витoki” (Рівне, 2016) та “Studia philologica” (Рівне, 2017).

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, висновків, списку використаної літератури (55 позицій, з них 18 позицій іноземними мовами), джерел ілюстративного та лексикографічного матеріалу (11 позицій). Допоміжним засобом унаочнення результатів дослідження є таблиця, рисунок та додатки (загальна кількість 5 позицій). Загальний обсяг роботи становить 102 сторінки, обсяг основного тексту – 89 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ КОНЦЕПТІВ “FEAR/СТРАХ”

1.1. Дискусійність поняття “концепт” у сучасних лінгвістичних розвідках

Термін “концепт” широко використовується в сучасній науковій літературі, проте може інтерпретуватися по-різному. Саме поняття “концепт” (з лат. – “*Conceptus*”) було введено у вжиток в Середні віки. Слово “*conceptus*” означало узагальнене, абстрактне уявлення про предмет або явище.

Проблема концептів вперше постала на початку 14 століття у дискусіях номіналістів і реалістів. Номіналісти вважали універсалії ментальними за своєю природою. Реалісти ж, навпаки, розглядали універсалії як ментально необумовлені поняття, які існують в реальності і передують існуванню поодиноких речей.

Крім логіко-філософської сфери вжитку, даний термін почав застосовуватися і в науковому філологічному (лінгвокультурологічному) понятійному апараті.

Вчення про концепти як об’єкти для міждисциплінарного лінгвофілософського дослідження було започатковано російським філософом і філологом С. А. Аскольдовим. У статті “Слово і концепт” він визначає концепт як “мисленнєве утворення, яке заміняє нам у процесі думки невизначену множину предметів одного і того ж роду” [4, с.269].

Термін “концепт” для вітчизняної лінгвістики, на відміну від зарубіжної, є відносно новим. У 70-і роки він сприймався як чужорідний. Так, в роботах І. А. Мельчука слово “*concepts*” передається як “сміслові елементи”. У зробленому Г. А. Щуром перекладі книги У. Л. Чейфа “Значення і структура мови”, виданому в 1975 році, англійське “*concept*”

перекладається як “поняття”. В термінологічному тезаурусі С. Є. Нікітіної 1978 року подано розробку терміна “семантичний”, але немає розробки ані терміну “концепт” (посилання до статті “поняття”), ані словосполучення “концептуальне поле” (посилання до “понятійного поля”).

Використання терміну “концепт” пов’язано з розширенням предметного поля лінгвістики і сфери її взаємодії з іншими науками, зокрема, з філософією і психологією. Наслідком цього розширення стала “зміна ціннісних орієнтацій: від трактування сенсу як абстрактної сутності, формальна репрезентація якої відсторонена і від автора висловлювання, і від його адресату, до вивчення концепту як сутності ментальної [43, с.30].

Наразі не викликає сумнівів твердження, що концепт має відношення до свідомості і включає, на відміну від поняття, не лише описово-класифікаційні, але й чуттєво-вольові характеристики. Концепти не тільки мисляться, але й переживаються [51, с.41]. Концепти – “це не просто універсалії, загальні властивості широкого класу предметів, але й духовні сутності, здатні забезпечувати зв’язок між різнопорядковими ідеями світу – Божественного і людського, відзначені крайньою душевною напругою. Концепти – елементи духовної культури людини, створені нею для розуміння самої себе і свого місця у світі. Сюди входять любов, віра, смерть і безсмертя, добро і зло, правда і брехня, краса, щастя та ін.” [29, с.17].

Одним з актуальних питань концептології є питання про співвідношення концептів і одиниць мови. С. А. Аскольдов вважає, що концепт відповідає слову [4, с.53].

Д. С. Ліхачов вказує на замісну функцію концепту, що полегшує мовне спілкування: “вона дозволяє долати несуттєві, але завжди існуючі між комунікантами відмінності в розумінні слів, їх тлумачення” [23, с.281]. Концепт пов’язаний із попереднім мовним досвідом людини. Він розширює значення, залишаючи можливості для співтворчості, домислювання та для емоційної аури слова.

Традиційно концепти поділяють на лексичні і фразеологічні – за способом їх представлення у словниках [29, с.43]. О.П. Левченко визначає концепт як багатовимірне ідеалізоване формоутворення, що спирається на понятійний базис, закріплений в значенні будь-якого знака: наукового терміну, слова або словосполучення розмовної мови, більш складної лексико-граматико-семантичної структури, невербального предметного або квазіпредметного образу, предметної або квазіпредметної дії та ін. [22, с.18]. Г. Г. Слишкін зазначає, що перевага такого підходу полягає в тому, що він не обмежує концептосферу межами лексико-фразеологічної системи мови, визнаючи можливість вираження концептів іншими мовними одиницями, а також невербальними засобами. Таким чином, між концептною і семантичною сферами мови можуть бути відсутні чіткі зв'язки. “Кожному культурно-мовному концепту і кожному його аспекту не обов'язково буде відповідати конкретна лексична одиниця” [30, с.17].

Для нашого дослідження важливою є точка зору В. І. Карасика, згідно з якою концепт є значно ширшим, ніж лексичне значення. Значення слова або фразеологізму представляє лише один або кілька аспектів концепту – багатовимірною етнопсихічного утворення. Концепт виступає розумовим субстратом значення, в якому лінгвокреативне мислення втілює різні смисли оцінного, емотивного та експресивно-образного характеру. Слід говорити не про підміну значення слова концептом, а про реалізацію в значенні певних ознак, образних потенцій концепту [18, С.36–37]. При сприйнятті значення слухачем (читачем) “відбувається зворотній процес його декодування з метою “схопити” сутність поданого концепту. У цьому відношенні концепт може “підміняти” значення, полегшуючи тим самим взаєморозуміння комунікантів, оскільки зникають відмінності в розумінні значення” [9, С.63-64].

Концепт часто ототожнюється з уявленням в тому чи іншому його розумінні і протиставляється концепту-поняттю за такими ознаками, як ступінь індивідуалізованості (суб'єктивності) і образності [18, с.21].

Уявлення в класичній психології – це “образи предметів, сцен, подій, що виникають на основі їх пригадування або продуктивної уяви” [53, с.290], предметно-чуттєвий характер яких дозволяє вирізняти їх за модальністю сприйняття (зорові, слухові, нюхові, тактильні та ін.). Уявлення виступають як опосередкована ланка від конкретного до абстрактного, від почуттів до розуму; вони суб’єктивні в тій мірі, в якій різняться від індивіда до індивіда, в той час як поняття – об’єктивні, оскільки існують в суспільній свідомості.

В цілому, існуючі в лінгвістиці підходи до розуміння концепту зводяться до лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного тлумачення цих явищ.

Концепт як лінгвокогнітивне явище є одиницею ментальних і психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативною змістовною одиницею пам’яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), всієї картини світу, відображеної у людській психіці.

Концепти виникають в процесі побудови інформації про об’єкти та їх властивості, причому ця інформація може включати як відомості про об’єктивний стан справ у світі, так і відомості про уявні світи і можливі положення справ у цих світах. Це відомості про те, що індивід знає, припускає, думає, уявляє про об’єкти світу. Концепти зводять різноманітність спостережуваних і уявних явищ до чогось єдиного, зводячи їх в одну рубрику; вони дозволяють зберігати знання про світ і виявляються будівельними елементами концептуальної системи, сприяючи обробці суб’єктивного досвіду шляхом підведення інформації під певні вироблені суспільством категорії і класи. Два і більше різних об’єктів отримують можливість розгляду їх як екземплярів і представників одного класу / категорії [54, с.90]. Частина концептів має мовну “прив’язку”, а інші концепти представлені в психіці особливими ментальними репрезентаціями – образами, зображеннями, схемами та ін.

Когнітивне трактування концепту виявляє, перш за все, його ментальну природу. А. П. Бабушкін визначає концепт як “ментальну репрезентацію зв’язків між об’єктами дійсності” [5, с.16].

З. Д. Попова та Й. А. Стернін розвивають когнітивний підхід до розуміння концепту, визначаючи його як “глобальну розумову одиницю, що представляє собою квант структурованого знання” [28, с.4]. Концепти формуються з безпосереднього чуттєвого досвіду, з предметної діяльності людини, з розумових операцій з іншими концептами, існуючими в її пам’яті, з мовного спілкування, а також з самотійного засвоєння значення мовних одиниць. Таким чином, підкреслюється важливість емпіричного засвоєння знань (від предметного, чуттєвого – до абстрактного розумового образу).

Концепт – це результат індивідуального пізнання, а індивідуальне вимагає комплексних засобів для свого вираження; концепт не має жорсткої структури, він об’ємний, а тому цілком його виразити неможливо.

Когнітивні дослідження свідчать, що традиційний підхід до мислення як до процесу оперування чіткими логічними поняттями не відбиває сутності ментальної діяльності людини. Процесу людського мислення властива нечіткість, оскільки в основі цього процесу лежить не класична логіка, а логіка з нечіткою істинністю, нечіткими зв’язками і нечіткими правилами виведення.

При психолінгвістичному підході концепт розуміється як “спонтанно функціонуюче в пізнавальній та комунікативній діяльності індивіда базове перцептивно-когнітивно-афективне утворення динамічного характеру, що підкоряється закономірностям психічного життя людини і, внаслідок цього, за низкою параметрів, відрізняється від понять і значень як продуктів наукового опису з позицій лінгвістичної теорії” [25, с.39].

Як зазначає нейролог А. Дамазіо, концепт за своєю природою є невербальним утворенням. Можливості вербального опису концепту реалізуються через додаток вольових зусиль з акцентуванням уваги на певних його аспектах.

Антрополог К. Харді вказує на складність будови концептів. З одного боку, концепти з'єднуються в єдину глобальну мережу, а з іншого боку, кожен з них сам являє собою констеляцію елементів і процесів усіх можливих видів: сенсорних, афективних, ментальних, тому що будь-яке абстрактне поняття пов'язано зі своїм чуттєвим корінням.

Інше розуміння концепту пропонує А. Соломоник, який вважає, що концепт – це абстрактне наукове поняття, створене на основі конкретного життєвого поняття [31, с.246].

Лінгвокультурологічний підхід до розуміння концепту полягає в тому, що концепт визнається базовою одиницею культури, її концентратом. Культурний аспект концепту розглядається через його інтерпретацію як “згусток культури у свідомості людини”. Це “те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини. І з іншого боку, концепт – це те, за допомогою чого людина – пересічна, звичайна людина, не творець культурних цінностей, сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї” [12, С.42 – 43].

За визначенням А. Вежбицької, концепт – “це об’єкт зі світу “Ідеальне”, що має ім’я і відображає певні, культурно обумовлені уявлення людини зі світу “Дійсність” [9, с.26]. Сама ж дійсність подається в мисленні через мову.

Національну специфіку концепту визначила Н. Д. Арутюнова. Концепт розуміється як феномен, що відноситься до галузі практичної (буденної) філософії, і є результатом взаємодії культурологічних факторів, до яких відносять національну традицію, фольклор, релігію, ідеологію, життєвий досвід, образи мистецтва, відчуття і систему цінностей [3, с.3]. Концепти утворюють свого роду культурний прошарок між людиною і світом. Даний підхід є близьким до етнографічного визначення феномену культури, сформульованого М. Тернером: “Культура складається в цілому із знань, вірувань, мистецтва, моральності, законів, звичаїв і деяких інших здібностей і звичок, засвоєних людиною як членом суспільства” [53, с.18]. За такого

підходу важливими стають контекстуальні зв'язки концепту, що формується у свідомості індивіда і колективу разом із засвоєними глобальними суспільними цінностями даного соціуму.

Об'єктивним видається підхід, відповідно до якого ми можемо говорити про концепт національної культури лише в тому випадку, якщо при перекладі на іншу мову використовують не дослівне, а описове тлумачення даного концепту: “безеквівалентна лексика, або те, що зазвичай називають “неперекладне в перекладі” і є тим вокабуляром, на матеріалі якого слід складати списки фундаментальних національно-культурних концептів” [40, с.85].

Слідом за В. І. Карасиком та Г. Г. Слишкіним ми вважаємо, що концепт знаходиться у свідомості і є ментальною проекцією елементів культури, матеріалізується в мові / мовленні. Вчені підкреслюють відносність даної схеми через складність співвіднесення феноменів “мова” і “культура”. Мова є одночасно і частиною культури і зовнішнім для неї чинником. Крім того, існує двосторонній зв'язок між мовою і свідомістю. Категорії свідомості реалізуються в мовних категоріях і одночасно детермінуються ними.

Лінгвокультурний концепт відрізняється від інших ментальних одиниць (наприклад, когнітивного концепту) акцентуалізації ціннісного елементу. Центром концепту є цінність, оскільки концепт сприяє дослідженню культури, а в основі культури лежить саме ціннісний принцип.

Концепт характеризується умовністю, мінливістю. Він не має чітких меж; в ході життя мовного колективу актуальність того чи іншого концепту, інтенсивність його оцінки може змінюватися.

Лінгвокультурний концепт існує в індивідуальній і колективній свідомості, характеризується трикомпонентною структурою, в яку, крім ціннісного елементу, входять фактуальний і образний елементи. Лінгвокультурні концепти можуть класифікуватися за різними критеріями; їх відмінною рисою є поліапельованість.

Традиційні когнітивні одиниці (фрейм, сценарій, скрипт і т. ін.), маючи більш чітку структуру ніж концепт, можуть використовуватись для його моделювання [22, С.50-55].

Зазначені підходи до розуміння концепту не є взаємовиключними: концепт як ментальне утворення у свідомості індивіда пов'язаний із концептосферою соціуму, тобто, в кінцевому підсумку, з культурою, а концепт як одиниця культури є фіксацією колективного досвіду, котрий стає надбанням індивіда. Ці підходи різняться векторами: лінгвокогнітивний концепт – це напрям від індивідуальної свідомості до культури; лінгвокультурний концепт – напрям від культури до індивідуальної свідомості.

Концепту властиві емотивність, конотації, він є аксіологічним за своєю природою, має “ім'я” [6, с.109], при цьому може охоплювати цілу низку одиниць, у вигляді яких він може бути втіленим і в яких він реалізується [6, с.112].

Наявність трьох складових у структурі лінгвокультурного концепту – понятійної, ціннісної та образної – зумовлює зв'язок концепту з мовою, яка його об'єктивує, з культурою як національною системою цінностей, обумовленою історією народу та його духовно-психічним складом [22, с.275], із свідомістю людини та її діяльністю. Внаслідок цього концепт характеризується змістовою і структурною багатомірністю.

1.2. Структура концепту та способи його вербалізації

У лінгвокогнітивних дослідженнях структура концепту отримує польовий опис. Когнітивне поле має ядро-периферійну організацію та незамкнену структуру, сукупність експліцитно та імпліцитно виражених компонентів когнітивних структур.

Е. М. Верещагін зазначає, що тільки при функціонуванні концепту як одиниці знання можна виокремити його конкретні ознаки, які відображають

у нашій свідомості об'єктивні і суб'єктивні характеристики предметів і явищ та розрізняються за ступенем абстрактності. Ядро концепту становлять конкретно-образні характеристики, які є результатом почуттєвого сприйняття світу, його повсякденного пізнання. Абстрактні ознаки є похідними по відношенню до тих, які відрізняються більшою конкретністю, і відображають спеціальні знання про об'єкти, отримані в результаті теоретичного, наукового пізнання. Взаєморозташування цих ознак носить індивідуальний характер, тому залежить від умов формування концепту у кожної окремої людини. Структура концепту подібна сніжного кому: “обсяг концепту збільшується за рахунок нових концептуальних характеристик, огортається новими шарами” [12, с.29–30].

Й. А. Стернін виокремлює в структурі концепту базовий шар, який включає в себе певний чуттєвий образ – одиницю універсального предметного коду, що кодує даний концепт для розумових операцій, а також деякі додаткові концептуальні ознаки. Когнітивні шари, що відображають розвиток концепту та його відносини з іншими концептами, утворюються концептуальними ознаками і доповнюють базовий когнітивний шар. Сукупність базового шару і додаткових когнітивних ознак і прошарків складають обсяг концепту і визначають його структуру. Базовий когнітивний шар з чуттєво-образним ядром є обов'язковою складовою будь-якого концепту, а численні когнітивні шари в структурі концепту можуть бути відсутні [42, с.56].

За дослідженням Е. А. Брюханової, крім ядра, концепт має об'ємну інтерпретаційну частину – сукупність слабо структурованих предикацій, що відображає інтерпретацію окремих концептуальних ознак та їх поєднань у вигляді тверджень, установок свідомості, що впливають в даній культурі із змісту концепту. Інтерпретаційне поле концепту складає його периферію. Суперечливість установок, що належать інтерпретаційному полю, пояснюється їх приналежністю до різних когнітивних ознак.

На периферії змісту концепту знаходяться різноманітні визначення, відображені в пареміях, афоризмах, крилатих висловах, притчах, а також в публіцистичних, художніх і наукових текстах.

Багатошаровість та комплексна природа концепту відзначається і в лінгвокультурологічних дослідженнях [11, с.73].

За визначенням Ю.С. Степанова, структура концепту включає в себе “всі складові поняття, і, крім того, в структуру концепту входить все, що робить його фактом культури: вихідна форма; стиснута до основних ознак змісту історія; сучасні асоціації, оцінки тощо” [32, с.40].

С. В. Іванова виокремлює в структурі концепту лінгвістичну, культурологічну та психологічну складові і національну специфіку. Лінгвістична складова співвідноситься із семантикою відповідного мовного знаку. Когнітивна складова передбачає інформативну одиницю, певний “квант” пізнання світу, одиницю ментального лексикону, відображену в людській психіці [33, с.90].

Ціннісна характеристика – необхідна умова формування концепту. Саме наявність ціннісної складової відрізняє концепт від інших ментальних одиниць.

Сфера культурологічних досліджень є саме тією сферою, в якій досліднику найважче уникнути суб’єктивності: йому складно осмислити досліджуване як систему, оскільки він сам, його свідомість є частиною цієї системи. В галузі концептології ці труднощі призводять до того, що в ряді досліджень терміном “концепт” позначають будь-яку довільно вибрану ділянку семантичного поля мови. Емфатизація ціннісного елементу концепту надає можливість уникнути подібної ситуації [41, с.11].

Не всяке явище дійсності служить основою для утворення концепту, але лише те, яке стає об’єктом оцінки. Н. Д. Арутюнова зазначає, що для того, щоб оцінити об’єкт, людина повинна “пропустити” його через себе. Цей момент “пропускання” і оцінювання є моментом первинної освіти концепту у свідомості носія культури. “Оцінюється те, що потрібно (фізично і духовно)

людині й Людству. Саме через оцінку Людина постає ціллю, на яку звернений світ. Її принцип – “Світ існує для людини, а не людина для світу” [3, с.181].

Сукупність концептів, що розглядаються в аспекті цінностей, утворює ціннісну картину світу. У цьому складному ментальному утворенні виділяються найбільш істотні для даної культури смисли, ціннісні домінанти, сукупність яких і утворює певний тип культури, що підтримується і зберігається у мові.

Понятійний елемент концепту формується фактичною інформацією про реальний або уявний об’єкт, котрий слугує основою для утворення концепту. Понятійна сторона концепту включає його мовну фіксацію, опис, ознакову структуру, дефініцію, а також порівняльні характеристики даного концепту по відношенню до інших концептів, які ніколи не існують ізольовано; “їх найважливіша якість – голографічна багатовимірна вбудованість в систему нашого досвіду” [24, С.145–146].

Ю. С. Степанов виділяє три складових понятійної сфери концепту, що також свідчить про комплексність лінгвокультурного концепту. У структуру лінгвокультурного концепту також включена образна складова, яка пов’язана зі способом пізнання дійсності, історично попереднім понятійному. На відміну від понятійної, вона не завжди піддається рефлексії. Результатом образного пізнання є наочно чуттєве уявлення (розумова картинка, звуковий образ і т. д.).

Люди формують конкретний або абстрактний уявний образ предметів, що належать до певної категорії. Цей образ називається прототипом, якщо з його допомогою людина сприймає дійсність: член категорії, що знаходиться ближче до цього образу, буде оцінений як кращий зразок свого класу або більше прототипічний примірник, ніж всі інші [52, с.78].

До образного елементу концепту входять всі наївні уявлення, закріплені в мові, внутрішні форми слів, які вживаються для висловлення даного концепту, стійкі розумові картинки [41, с.13].

Слід зазначити, що смислові шари концепту можуть бути виявлені через аналіз мовних засобів його репрезентації. При цьому мовні засоби своїми значеннями передають лише частину концепту, що підтверджується існуванням численних синонімів, різних дефініцій, визначень і текстових описів одного й того ж концепту. Значення слова – це спроба окреслити відомі межі вираження його окремих характеристик даним словом.

Деякі лінгвісти вважають концепт є лише ментальним утворенням, що збирає в себе не лише інваріант значень репрезентуючого слова, а й інваріант його словотвірного гнізда і однойменного семантичного поля (М. М. Болдирєв, З. Д. Попова, Й. А. Стернін, В. І. Убійко та ін.). Концепт не “виводиться” безпосередньо із значень слова, а є результатом співвідношення словникового значення з особистісним і народним досвідом.

Існує багато способів мовної апеляції до концепту. До одного і того ж концепту можна апелювати за допомогою одиниць різних рівнів: морфем, словоформ, лексем, фразеологізмів, вільних словосполучень. Структурні і позиційні схеми речень також представляють собою засіб репрезентації концептів у мові. “Вхід” в концепт може здійснюватися за допомогою паралінгвістичних засобів.

Концепт вибірково втілюється у певних мовних одиницях і когнітивних моделях протягом тривалого періоду розвитку мови.

Культурний концепт у мовній свідомості представлений як багатовимірна мережа значень, яка виражається лексичними, фразеологічними, пареміологічними одиницями, прецедентними текстами, етикетними формулами, а також мовноповедінковою тактикою, що відображають, за словами Є. М. Верещагіна і В. Г. Костомарова, повторювані фрагменти соціального життя [25, с.83].

Між словом і концептом можливі наступні типи відносин: 1) у мові є слово як основний, хоча й не єдиний спосіб актуалізації того чи іншого концепту; 2) наявне в мові слово частково відповідає концепту, – таким чином, предметні і понятійні сутності легко концептуалізуються, але

емоційно-оціночні ментальні освіти часто бувають розмитими, тому важко встановити межі репрезентацій цього концепту; 3) є концепт, але немає однослівної репрезентації цього концепту (приклад З. Д. Попової та Й. А. Стерніна: є молодята і є люди, давно перебувають у шлюбі); 4) є словесна оболонка, за якою немає концепту [14, С.130 – 131].

Наявність у мові внутрішньомовних лакун свідчить не про відсутність концепту, а про відсутність комунікативної потреби в його громадському обговоренні. При виникненні комунікативної потреби в їх лексичної об'єктивації, дані концепти будуть названі [42, с.63].

У різних комунікативних контекстах одна і та ж одиниця мови може стати входом в різні концепти. Чим різноманітніше потенціал знакового вираження концепту, тим більш давнім є цей концепт і тим вищою є його ціннісна значущість в рамках даного мовного колективу. У процесі свого існування концепт може втрачати зв'язок з деякими мовними одиницями, котрі служили раніше для його вираження, і притягувати до себе нові.

Концепти активізуються у свідомості своїх носіїв шляхом асоціацій (за схемою стимул – реакція). Чинниками, що встановлюють зв'язок між стимулом і активізованим ним у процесі комунікації концептом, можуть бути індивідуальний досвід комунікантів, їх культурна приналежність, ситуативний контекст спілкування. Здатність комуніканта свідомо чи несвідомо вибрати адекватні засоби для активізації у свідомості адресата концепту, що забезпечує бажаний перлокутивний ефект, є запорукою успішної комунікації. У разі належності учасників спілкування до однієї культури цей вибір може проходити несвідомо, завдяки властивій партнерам спільності асоціацій. Способи апеляції до одного і того ж концепту в різних культурах, як правило, різні, що становить основні труднощі міжкультурної комунікації. Таким чином, об'єктом вивчення лінгвокультурології є не тільки культурно специфічні концепти, а й культурно зумовлені способи апеляції до універсальних концептів.

Структурна і смислова багатшаровість концепту відображається в процедурі його усвідомлення. На першому етапі відбувається його осмислення, тобто співвіднесення в нашій свідомості смислового змісту концепту з етимологією відповідного слова. На другому етапі формується внутрішня форма слова – смисловий центр концепту-образу. Їм стає одна з ознак етимологічного змісту концепту.

На третьому етапі відбувається метонімічна концентрація образу, що, у свою чергу, стимулює формування символічного значення слова. На четвертому етапі з'являється установка на міф – дія символу в парадигмі культури. На цьому етапі відбувається формування більш глибокої семантики слова, ніж його безпосереднє значення.

Концепт виконує роль посередників між словами і екстралінгвістичною дійсністю; значення слова не може бути зведене виключно до створюючих його концептів [52, с.92]. Значенням слова стає концепт, “схоплений мовою”.

Таким чином, концепт – це, з одного боку, вихідний пункт породження значення мовного знака, а з іншого – завершальний етап смислового насичення слова (Н. Ф. Алефіренко, В. В. Колесов, Ю. С. Степанов та ін.) У мові концепт, по-перше, вербалізується, оскільки отримує своє ім'я, а по-друге, репрезентується різнорівневими засобами мови.

1.3 Емоційний концепт у концептуальній та мовній картинах світу

Сучасна лінгвістика все частіше звертається до вивчення мовної репрезентації внутрішнього світу людини, зокрема її емоційної сфери. Людина є не тільки мислячою, але й глибоко емоційною істотою. Саме тому емоційність залишає слід у мові, адже проникнення емоційності в пізнавальну та номінативно-комунікативну діяльність людини пояснюється тим, що, об'єктивно відбиваючи дійсність, свідомість сполучає відображені образи з суб'єктивно-емоційним ставленням до них. Проте емоції не тільки регулюють процеси сприйняття й інтерпретації дійсності особисті, вони самі

стають об'єктом відображення, поєднуючись у свідомості індивіда у вигляді індивідуально та колективно обумовлених пізнавальних структур знання – емоційних концептів, які здатні отримувати втілення у семантиці мовних одиниць.

Коли йдеться про сприйняття, аналіз, засвоєння й використання знань, формування думки та оцінки оточуючого світу, й подальшого отримання ними фізичної оболонки, “тіла знака”, припускають одночасно існування різних форм їхньої репрезентації в мозку людини у вигляді певних структур свідомості [11, с.24]. Такими структурами виступають емоційні концепти, що зорієнтовані на відображення світу через призму емоцій людини у зв'язку з потребами її самовираження в соціальній дійсності, дозволяють пов'язати словниковий смисл з процесом комунікації.

Інкорпоруєчи досвідно-практичні, життєві та культурні стереотипи, концептуальна картина світу індивіда водночас є наскрізь пронизаною емоціями. Природно, що одним з центральних її фрагментів є концептуальна сфера знань про емоційно-почуттєву сферу життя людей. Емоції є ядром людини, мовної особистості. Вони постійно супроводжують індивіда, беручи активну участь у процесі пізнання оточуючої дійсності й обумовлюючи усі інші види його діяльності та поведінку [2, с.22].

Емоції є особливими психофізичними станами організму, які відображають ставлення людини до самої себе й оточення у формі інтенцій, безпосередніх переживань, відчуттів приємного чи неприємного, задоволення чи незадоволення, що обумовлюється відношенням об'єктивних властивостей світу до потреб та мотивів діяльності індивіда. Переживання можуть мати як позасвідомий, так і усвідомлений характер, хоч і не завжди піддаються вербалізації. Зареєстровані свідомістю емоційні процеси визначаються як певний тип емоцій, результатом чого є знання особи про свій стан [23, с.55]. Проте, мислення фіксує лише ті соціально значимі емоції, які відрізняються тривалістю та частотністю, і саме вони репрезентуються найширше мовними засобами сучасної англійської мови.

В лінгвістичних дослідженнях назви емоцій аналізуються як специфічна область лексичного складу мови, вони є об'єктом дослідження як мітки абстрактних понять та як засіб доступу до концептів, що стоять за назвами емоцій. Ці концепти отримали назву емоційних, бо їх ядром є базові емоції. Складність вивчення емоційного концепту, на відміну від раціонального, полягає в його абстрактності, текучості, невловимості у мові й такі властивості не є випадковими. Відомо, що описати свої емоції словами часто буває складно, але з іншого боку, здатність емоційно реагувати на об'єкти оточуючої дійсності є природною властивістю людини, що не залежить від його культури та мовної приналежності. Таким чином, емоції являються універсальними і виявити їх специфіку непросто.

Більшість емоцій відрізняється груповим характером, який проявляється у стягуванні значної кількості подібних за якістю емоцій навколо так званої "базової емоції" більш загального характеру. До базових відносяться страх, гнів, сум та радість [4, с.117]. Ці емоції є відносно простими, гештальтними, і, виконуючи роль прототипів, використовуються у ролі системи відліку для більш маргінальних емоцій. Такі емоції називають гіперкогнітизованими, тобто такими, що відрізняються детальною розробленістю когнітивної структури та великою кількістю мовних одиниць, які представляють їх у англійській мові [9, с.17].

Іншою особливістю емоцій, що складають одну групу, є їх сила та здатність до інтенсифікації. Об'єктивно виміряти цей показник емоційного стану неможливо, але уявлення про більш сильні та слабкі емоції нерозривно пов'язане з самим їх існуванням. Природним є те, що вербалізовані емоції мають різну ступінь сили значення в англійській мові. Інтенсивність емоцій, фіксуючи ознаку градуйованості у своєму значенні, відображається у семантиці іменних емотивів [8, с.132]. Дана особливість вказує на два атрибути емоційних станів: їхню зміну за силою на протязі часу та на суб'єктивність в оцінці спостерігача. Таким чином, емоції характеризуються кількісно, що дає можливість виділити різні групи, всередині яких вони

відрізняються силою і можуть бути представлені як похідні від деякої емоції-основи. Дана базова емоція поєднує в собі широке поле синонімічного ряду, що дає якомога детальніше конкретизувати її та надати можливість для варіативності.

Окрема емотивна концептосфера сучасної англійської мови є складовою частиною національної концептуальної картини світу. Представляючи певну сукупність знань даного народу про аспект його матеріального та духовного життя, вона відкриває шляхи лінгвістичного пізнання ментальності на психічних особливостей англійського народу. Емоції як найважливіші прояви внутрішнього психічного життя людей категоризуються, утворюючи на ментальному рівні емоційну концептосферу. Її можна назвати емоціоконцептосферою, тобто світобаченням, що спроектоване емоційною сферою свідомості індивіда, та окремо взятого народу [23, С.65-66].

Емоційна концептосфера є цілісним когнітивним утворенням високого рівня абстракції. Загальновизнаний розподіл усіх емоцій на позитивно та негативно марковані, зумовлює факт того, що на фоні емоційного концепту профілюються позитивна та негативна тональність, у структурі якої, у свою чергу, знаходять своє вираження усі вербально втілені концептуалізації різноманітних емоцій людини.

Ядром емоційного концепту є ментальна репрезентація знання про власне емоції як факти прояву діяльності емоційної сфери людини, розвинені в кожному індивіді у суспільстві. До її периферійної зони включається також інформація про усі сфери буття людини, які так чи інакше зумовлюють її функціонування або осмислюються через призму її існування. Цей факт свідчить її детермінуючу роль у свідомості особи: усі концепти є емоційними з точки зору того, що нічого не може бути осмислено, проконцептуалізовано та прокатегоризовано без прямого чи непрямого втручання у когніцію емоційної сфери свідомості [15, с.32]. Тож, емоції є тим “цементом”, який

через концептуальну картину світу скріплює представників будь-якої мовної спільноти.

Емоційна концептосфера є динамічною лабільною семіотичною системою, історично-соціальним утворенням, розвиток якого зумовлений як екстралінгвістичними, так і власне лінгвістичними чинниками [21, с.63]. Лінгвістичними факторами, які визначають розвиток емоційної концептосфери у діяхронії культури, є асиметрія мовного знака, розширення регістрів людського спілкування, соціальна, стилістична диференціація мови [18, с.76]. Основними екстралінгвістичними факторами, що визначають формування та трансформацію емоційної концептосфери є ускладнення практичної діяльності людини, поява теоретичного знання як способу освоєння людиною світу, соціалізація особистості людини, моральна орієнтація суспільних інститутів [13, с.4].

Переважна частина емоційного концепту у сучасній англійській мові є вербалізованою. Вона знаково оформлюється різноплановими мовними засобами, переважно вторинної номінації – метафорою та метонімією: усі абстрактні концепти, у тому числі й емоційні, є метафоричними за своєю природою [29, с.86]. Широке використання засобів вторинного означування емоцій зумовлено великою розповсюдженістю та продуктивністю таких типів номінації у англійській мові на її сучасному етапі розвитку внаслідок, з одного боку, бідності прямих позначень психічного світу людини, а з іншого боку – архетиповості когніцій людини.

Чільне місце емоційного концепту займають непрямі номінації, що є процесом і результатом оцінного переосмислення вже існуючих мовних реалій. В основі сучасного позначення емоцій у сучасній англійській мові лежать переноси найменувань реальних фрагментів світу (фізіологічні реакції організму людини, її фізичні дії, явища природи, міфологічні образи тощо) на психічну діяльність людини [21, с.64].

Організаційно емоційний концепт являє собою сукупність ієрархічно упорядкованої множини вербалізованих за допомогою лексичних та

фразеологічних засобів – “квантів” структурованого знання про емоційне життя індивіда, які знаходяться один з одним у складних структурно-семантичних та функціональних відношеннях [15, с.60].

Інформативна структура емоційного концепту відповідає за денотативний аспект значення його номінантів, то їхній конотативний аспект фіксує місце концепту в англійській концептуальній картині світу. Статус у ній обумовлюються відношенням етносу до даної емоції. Йдеться про те, що маючи біологічне підґрунтя, страх отримує соціалізовану, національно-культурно обумовлену форму прояву, яка цілком базується на національно специфічному, оцінному відношенні людини до емоцій як соціалізованого феномену [10, С.42-43]. Будучи основою емоційного концепту, зазначена емоція проектує особливості свого переживання на його семантичну структуру. Зокрема, важливою є соціалізованість даного концепту, прояви якого є значною мірою нормативно детермінованими, зумовлює статус досліджуваного простору як сутності глибоко ціннісної, такої, що демонструє зв'язаність своїх значеннєвих елементів з національно забарвленими соціальними догмами та правилами, котрими емоції засуджується, а отже, повинні бути стримані і подавлені.

В лінгвістичній науці останніх десятиліть окреслилася тенденція до розширення значення емоційного концепту, наповнення його новими значеннями. Враховуючи ширину складну структуру кожної групи вербалізованих емоцій варто наголосити, що при дослідженні природи емоційної концептосфери сучасної англійської мови надзвичайно важливо враховувати існуючі у соціокультурному житті спільноти психологічні, соціологічні і семіотичні фактори, що у сукупності утворюють загальнокультурний фактор, який детермінує його формування та функціонування. Утвердження емоційного концепту як важливої частини сучасної англійської мови розкриває широкі горизонти для дослідження загальнолюдських і національних форм мислення, які об'єктивуються в слові, передусім літературному і розмовному, що дає можливість для більш

глибинного пізнання англійського народу. Проблема представлення емоцій засобами національної мови стала об'єктом інтенсивних досліджень у когнітивній лінгвістиці. Проте, вплив емоцій як соціально-культурного феномену на семантичну організацію знань, даних у вербальній чи концептуальній формі, є недостатньо дослідженою проблемою.

Отже, вивчення феномену емоцій, відбитого у концептуальних і мовних структурах репрезентації знань, є кроком до пояснення відображення людиною світу в її мові та свідомості. Одним з ядерних концептів у структурі емоційної концептосфери є емоційний концепт “СТРАХ”, що акумулює знання про базову емоцію, без якої не є можливим саме існування людини.

Висновки до розділу 1

1. Використання терміну “концепт” пов'язано з розширенням предметного поля лінгвістики і сфери її взаємодії з іншими науками, зокрема, з філософією і психологією. Наслідком цього розширення стала “зміна ціннісних орієнтацій: від трактування сенсу як абстрактної сутності”.

2. Слідом за В. І. Карасиком та Г. Г. Слишкіним ми вважаємо, що концепт знаходиться у свідомості і є ментальною проекцією елементів культури, матеріалізується в мові / мовленні. Вчені підкреслюють відносність даної схеми через складність співвіднесення феноменів “мова” і “культура”. Мова є одночасно і частиною культури і зовнішнім для неї чинником. Крім того, існує двосторонній зв'язок між мовою і свідомістю. Категорії свідомості реалізуються в мовних категоріях і одночасно детермінуються ними.

3. Концепт характеризується умовністю, мінливістю. Він не має чітких меж; в ході життя мовного колективу актуальність того чи іншого концепту, інтенсивність його оцінки може змінюватися.

4. Традиційні когнітивні одиниці (фрейм, сценарій і т. ін.), маючи більш чітку структуру ніж концепт, можуть використовуватись для його моделювання.

5. Концепту властиві емотивність, конотації, він є аксіологічним за своєю природою, має “ім’я”, при цьому може охоплювати цілу низку одиниць, у вигляді яких він може бути втіленим і в яких він реалізується.

6. Концепт – це, з одного боку, вихідний пункт породження значення мовного знака, а з іншого – завершальний етап смислового насичення слова (Н. Ф. Алефіренко, В. В. Колесов, Ю. С. Степанов та ін.) У мові концепт, по-перше, вербалізується, оскільки отримує своє ім’я, а по-друге, репрезентується різнорівневими засобами мови.

7. Вивчення феномену емоцій, відбитого у концептуальних і мовних структурах репрезентації знань, є кроком до пояснення відображення людиною світу в її мові та свідомості. Одним з ядерних концептів у структурі емоційної концептосфери є емоційний концепт “СТРАХ”, що акумулює знання про базову емоцію, без якої не є можливим саме існування людини.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ “FEAR/СТРАХ” В АСПЕКТІ МІЖМОВНИХ ЗІСТАВЛЕНЬ

2.1. Структура та зміст наповнення мовного концепту “FEAR/СТРАХ”

Емоція страх є одним з найважливіших компонентів емоційної концептосфери людини, який обумовлює процес пізнання та орієнтації людини у світі, характеризується біологічними, психологічними та соціокультурними вимірами. Страх є фундаментальною властивістю людської істоти, природною універсальною базовою емоцією, що відображає інстинкт самозбереження і відіграє провідну роль у забезпеченні життєдіяльності людини.

Функціональне призначення страху полягає у тому, що він виявляється у вигляді афективно загостреного сприйняття загрози для життя, благополуччя чи самопочуття людини та активної чи пасивної реакції на несприятливі фактори навколишнього середовища. Погляд на світ крізь призму небезпеки приводить до специфічного викривлення дійсності, що безпосередньо позначається на характері її сприйняття індивідом, вірної інтерпретації ним подій, вдалого вибору шляхів подолання труднощів та збагнення неприємної й шкідливої для організму емоції.

Першопричиною появи страху є фізичне чи ментальне сприйняття певного стану речей, яке категоризується свідомістю як небезпечна ситуація, що не відповідає потребі людини у почутті безпеки [7, с.183]. Зазначена оцінка зумовлена тим, що виникає неузгодженість між змістовним компонентом установки та образом реальної ситуації – когнітивний дисонанс, який переживається як стан дискомфорту. Останній неминує тягне пошук можливостей повернення почуття безпеки та спокою.

Стан страху безпосередньо виявляється у мимовільних нейрофізіологічних та нейромоторних реакціях індивіда. До них відносяться, наприклад, такі симптоми як неможливість сконцентруватися, зниження тону мускулатури, збільшення частоти серцебиття, що відображає неспокій, дискомфорт, зміни у міміці та пантоміміці, мимовільні мовленнєві вигукі тощо. Ці симптоми є підставою для класифікації емоції як неприємної, такої, що приносить невдоволення, у більшості випадків дезорганізує діяльність індивіда, і відповідно оцінюється ним як негативна.

Після первинної інтуїтивної оцінки обов'язково з'являється більш усвідомлена інтелектуальна оцінка як самої небезпеки, так і свого психофізіологічного та фізичного стану. Оцінка тягне за собою появу осмисленого бажання припинення впливу несприятливого фактора, яке здійснюється через більш глибокий аналіз можливих шляхів виходу із ситуації та вироблення плану дій. Сама емоція та оцінка сприяють формуванню інтенції, відмічають початок та кінець вольового акту.

На виході з ситуації відбуваються повністю чи частково усвідомлені та контрольовані дії та мовні реакції суб'єкта на фактор, що викликає страх: адаптація до навколишніх умов чи боротьба, або, навпаки, повне підкорення цьому емоційному переживанню з наступними негативними або позитивними для індивіда наслідками, при цьому людина спирається на минуле знання.

Специфіка реакції людини на загрозу та виникнення емоції страх визначається рівнем її соціалізованості у межах конкретного етносу. Страх – базова емоція, яка, маючи біологічний вимір, соціально конструється і набуває відповідних культурних характеристик. Йдеться про накладання суспільних обмежень на способи емоційної експресії, усвідомлювані та мимовільні дії індивіда, спрямовані на знаходження виходу із створеної ситуації, серед яких чільне місце посідає вираження реакції на страх одиницями національної мови [54, с.87]. При цьому, соціальна детермінація пояснює походження емоції, культурно-історична детермінація визначає

форми її вираження та способи регуляції. Ці знання включаються безпосередньо до структури емоційного концепту.

Отриманий досвід структурується у свідомості людини у вигляді прототипової лінгво-психологічної моделі емоції страх, що описується фіксованим набором подій:

- 1) небезпечна ситуація;
- 2) власне емоція страх та мимовільні реакції індивіда;
- 3) певним чином усвідомлені дії й мовні реакції людини.

Зазначена модель узагальнює знання, що формують інформаційний стрижень емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” і знаходять репрезентації різнорівневими лінгвістичними та комунікативними засобами. Тому аналіз останніх дає змогу “проникнути” до структури досліджуваного концепту, виявити суттєві та додаткові фрагменти його смислового наповнення.

Якщо концепт “FEAR/СТРАХ” виступає домінантою серед ключових емоцій у концептуальній картині англomовного світу, то подібні концепти мають безпосереднє відношення до мотиваційного рівня індивіда і тісно пов’язані з його ціннісними установками. Вони знаходяться у центрі концептуальної картини світу і впливають на організацію інших концептів. До того ж, ключові концепти культури передають специфіку образу життя та способу мислення народу, визначають його найчастотніші, культурно-значущі стани, отже, вони являють собою безцінні ключі до розуміння культури. Цей факт визначає оцінку суспільно-культурну значущість концепту “FEAR/СТРАХ”, яка зумовлюється його активним функціонуванням у плані детермінування процесів пізнання мовцями оточуючого світу, усіх інших видів діяльності, у тому числі й творчої.

Статус даного концепту в оцінному тезаурусі англійської мови, який як системно структурована мережна модель плану змісту предметної сфери найбільш адекватно відбиває ієрархію цінностей мовної спільноти, визначається насамперед загальнооцінними концептами “добро” та “зло”, що є концептами вищого ступеня абстракції [9, с.110]. “FEAR/СТРАХ”

маркується як концепт негативної для людини емоції, що закріпилося у таких світоглядних настановах англомовного соціуму, як:

- 1) раціональний аналіз і пояснення емоції страх;
- 2) контролювання й активний, вольовий вплив на неї і на несприятливі події, що відбуваються;
- 3) придушення мимовільної виразної поведінки.

Всі мовні одиниці, що використовуються для вербалізації емоції страху мають або виражають і описують, або мають емотивний потенціал, тобто називають саме явище. Аналізуючи вокабуляр англійської мови, ми визначили, що в першу чергу найбільш яскраво і показово демонструють емоцію страху вигукі: Ah! (Ай), Oh (Ой), Ah-ah-ah (А-а-а-а)! У ситуації безпосереднього переживання небезпеки, коли людина відчуває страх, то може виражати свій стан висловлюваннями, типу: Жаж!, Боюся!, What a dread!, Such a horror! Наведені приклади є по своїй суті номінативними одиницями мови, які актуалізуються як засоби вираження страху.

Номінативні одиниці є синоніми назви досліджуваного концепту “FEAR/СТРАХ”. Визначення їх дериваційного потенціалу, аналіз сполучуваності з іншими одиницями, застосування методу аналізу дефініцій дозволяють доповнити список семантичних ознак досліджуваного емоційного концепту у сучасній англійській мові.

До групи засобів вторинної номінації ми відносимо лексичні одиниці, що відображають переосмислення номінативні одиниці: фразеологічні або метафоричні словосполученнями. Оскільки людська пам'ять обмежена, а навколишній світ кордонів не має, то природно людина економить на мовних засобах при вербалізації навколишнього світу, користуючись уже наявними найменуваннями, здійснюючи перенесення за подібністю, суміжності, функцій і асоціаціям. Як правило, емоції вербалізуються, в основному, вторинними і непрямими способами номінацій, що представляє особливий інтерес для дослідників.

До групи лексичних одиниць, що вербалізують емоційний концепт “FEAR/СТРАХ” варто віднести стійкі порівняння. Лексичні засоби визнаються нами найважливішим джерелом уявлення емоційного концепту, оскільки дають найбільш повну та достовірну інформацію про універсальність і специфічності його сприйняття і осмислення представниками різних культур. Крім того, слово саме по собі є носієм і зберігачем певної інформації, накопиченої народом, відображає досвід етносу і його уявлення про навколишній світ.

Страх є фактором, що не сприяє оптимізації процесу комунікації. Вказане є підґрунтям локалізації емоційного концепту у негативно забарвленій частині ядра оцінного словника англійської мови, невід’ємною складовою якого виступає негативна оцінка у емоційній картині світу як безпосередній фон для профілювання зазначеного концепту. Проте, його периферія проникає у позитивну частину світової концептосфери, фіксуючи його конструктивний характер в плані виживання та орієнтації людини в природному та соціальному оточенні, а також збуджуючу роль у її творчій діяльності, що відбивається як у науковій концептосфері, так і в мовленнєвій практиці англomовної спільноти (див. Додаток А).

Досліджуючи фізичний аспект страху важливо зауважити, що дані знання зберігають інформацію про його можливі кількісно-якісні властивості. Серед них виділяємо такі фізичні ознаки як:

- **інтенсивність**, яка метафорично передається через концепти:
 - Розмір: *the greatest (fear), a great anxiety*;
 - Висота: *a high anxiety*;
 - Сила: *a strong fear*;
 - Глибина: *the deepest fear, a deep-seated fear, a deep anxiety*;
- **спосіб виникнення**, представлений концептами “швидкість” та “раптовість”: *a sudden fear*;
- **темпоральність**, реалізована через концепти “циклічність”: *a daily fear*, незмінність: *a constant fear* [6, с.107].

Також варто зазначити, що сфера знання про фізіологічний бік переживання страху містить інформацію про зміни у нормальній діяльності різноманітних органів людського тіла. Він є джерелом утворення словосполучень, які об'єктивують фізіологічні ознаки відповідного стану, що часто приписуються самому страху. Так, профілюючись на тлі субфрейму “вербальний симптом”, актуалізується просодичний параметр страху: *an inarticulate* (нечленороздільний, безслівний) *horror*, *an unspeakable* (невимовний, словесно невиражений) *horror*; якщо ж базою для профілювання виступає субфрейм “Невербальний симптом”, висвітлюється його соматичний параметр: *paralyzed with fear* (закам'яніти від страху) [109, с.37].

Сфера інтелектуального знання про страх вміщує інформацію, яка базується на логічній оцінці, що виражає ціннісне ставлення суб'єкта мовлення до певної якості об'єкта номінації, відбиваючи, зокрема, його погляд на бажаність чи небажаність протікання певного явища.

Вербальний прояв сутності страху націлений на передачу низки показників, які були асоціативно приписані йому наївною колективною свідомістю англomовного соціуму на основі перцептивного досвіду. Інакше кажучи, наведені традиційні номінації емоції страх або її форм створювались на основі метафоричного осмислення страху в термінах деяких об'єктів та речовин з притаманними їм властивостями.

Усвідомлення страху у ролі предметної сутності здійснюється за рахунок того, що на ментальному рівні, залучений для осмислення емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” компаративний фрейм, актуалізує предметноцентричний фрейм концепту іншої онтології, слоти якого проектуються на структуру емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”, характеризуючи емоцію за кількісним, якісним, буттєвим, локативним, темпоральним та оцінним параметрами. Такі параметри представляють засіб мисленнєвого розпізнавання цілісного предметного образу. Унаслідок тривалого використання образність метафоричних описів страху поступово

була втрачена, залишилася лише сама метафорична модель побудови певного виразу.

Таким чином, теоретичний аналіз проблеми надає підстави зробити певні висновки. По-перше, поняття емоційний концепту є досить складним і багатоаспектним явищем у лінгвістиці. Він виступає як ретельно розроблений культурно та соціально детермінований базовий фрагмент світогляду представників англійської та української мовної спільноти, локалізований у негативно забарвленій царині її оцінного словника.

Архітектоніка досліджуваного концепту включає широкий спектр ознак фізичного, психологічного, когнітивного, соціального й національно-культурного характеру, які розподіляються за ядерною та периферійною зонами, детермінуючи конфігурацію значення його численних різнорівневих мовних репрезентантів.

Концепт виступає розумовим субстратом значення, в якому лінгвокреативне мислення втілює різні смисли оцінного, емотивного та експресивно-образного характеру. Вербалізація концепту відбувається за допомогою його лексичної об'єктивації та суб'єктивації залежно від того, які засоби використовує індивід.

Концептуальне бачення проблеми надає можливість не лише поглянути на кожен конкретний випадок використання концепту "FEAR/СТРАХ" під різними кутами зору, але й, виявивши когнітивні категорії на базі кожного з сегментів даного концепту, більш чітко визначити взаємовідносини між різними членами цих категорій.

2.2. Прототипна організація номінативного простору концепту "FEAR/СТРАХ"

Відправною точкою для побудови номінативного простору емоційного концепту "FEAR/СТРАХ", представленого розгорнутим лінгвoseмантичним полем англійської та української мов, слугують іменникові номінації емоцій

на чолі з іменниками *fear* та *страх* відповідно. Вибір структури для аналізу лінгвoseмантичного поля “FEAR/СТРАХ” субстантивно виражених номінацій емоцій природно зумовлений їхнім категоріальним статусом, оскільки вони знаходяться в залежності з “предметами” абстрактного світу.

Частиномовна приналежність лексичної одиниці є концептуальною за своєю суттю: вона відбиває статус тієї когнітивної структури, яка стоїть за словом та сформувалася у процесі категоризації людиною оточуючого світу на рівні повсякденної свідомості. Когнітивна структура відповідає за те, як було осмислено позначуване, обумовлює вибір його мовної форми та виступає у ролі концепту-зразка або прототипу категорії, на який орієнтуються усі члени певного лексико-граматичного розряду [7, с.180].

Для аналізу номінативного поля емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” ми використовували сітьове моделювання, що застосовує прийоми компонентного аналізу. Створення семантичної сітки починається з розчленування словникової дефініції на безпосередні складники. У складі кожного такого складника виділяються фрагменти з номінативним значенням, які при виділенні на кожному наступному етапі, виступають як база виявленого раніше номінативного фрагменту. Завдяки ним здійснюється перехід від одного рівня до іншого у системі ієрархії понять. До прикладу у англійській мові слово *cowardice*:

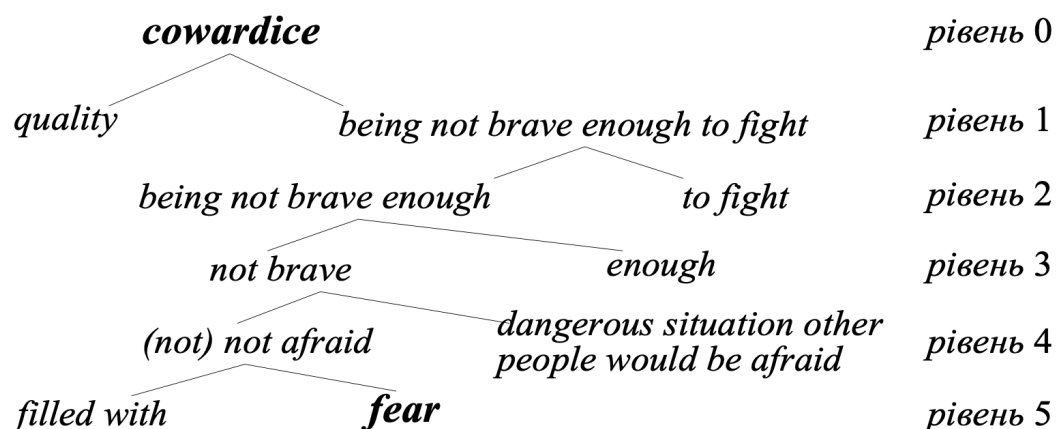

Рис. 2.1 – Семантична сітка слова *cowardice*

Процедура аналізу закінчується на тому рівні семантичних складників, де було виявлено центральну одиницю – ідентифікатор поля, тобто лексему

fear, або якщо визначення являють собою тавтологічне коло. Таким чином, структура компоненту відображається у семантичному корінні значення слова.

Так, аналізуючи дефініцію значення лексикосемантичного варіанту лексеми *cowardice* – *a quality of being not brave enough to fight* [45] виділяємо два семантичні складники *a quality* та *being not brave enough to fight*. Вони виступають відгалуженням у семантичному корінні цього лексикосемантичного варіанту, яке відповідно виступає їхнім семантичним компонентом. Ці складники являють собою вершини, з яких починається будова усього графа. Кожну вершину можна розкласти на наступні відгалуження, які виступають у якості семантичними компонентами відносно основної вершини сітки – *cowardice*.

Виконаний шляхом сітьового моделювання семантичний аналіз дефініції показав, що значення *cowardice* містить: два базових семантичних значення першого рівня *a quality* та *of being not brave enough to fight*; два семантичних значення другого рівня *being not brave enough* та *fight*; два семантичних значення *not brave* (*brave – not afraid in a dangerous (difficult) situation especially when other people would be afraid* [45]) та *enough* третього рівня; два семантичних значення четвертого рівня *not afraid* та *in a dangerous / difficult situation when other people would be afraid*; два семантичних значення п'ятого рівня *filled with* та *fear*.

Встановлення наявності семи '*fear*' у структурі значення одиниці є підставою для віднесення останньої до лінгвосемантичного поля "FEAR/СТРАХ". Причому, рівень семантичного аналізу, на якому було виявлено компонент '*fear*' у структурі значення слова відображає, як правило, ту семантичну зону, ядро чи одну з областей периферії, де знаходить своє місце окрема одиниця поля: чим більше у семантиці лексеми диференційних ознак уточнюють більш загальну, у порівнянні з ними, сему '*fear*', тим далі від ядра семантичного поля розташовується певна лексема. Семантичний аналіз номінантів емоції страх дозволяє виділити такі радіальні

шари лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ”: ядро, перехідну зону, ближню та далеку периферію та маргінальний шар.

Кожна з указаних зон містить одиниці різної частиномовної належності. При цьому, кістяк номінативного простору “FEAR/СТРАХ” утворюється іменниками, адже саме вони позначають центральну ділянку емоційного концепту. Такі частини мови, як прикметник, прислівник, дієслово пов’язані словотворчими відносинами з поправкою на лексико-граматичну категорію, уточнюють ознаки кожного шару іменників поля за рахунок категоріально притаманних ним додаткових семантичних компонентів. Отже, розгорнуте лінгвосемантичне поле “FEAR/СТРАХ” утворюється накладанням одне на одне частиномовних полів, які маючи єдину ядерно-периферійну структуру, наповнюють її категоріально різними елементами. Оскільки організація поля задається іменниками, проілюструємо на їхньому прикладі прототипову будову лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ” (див. Додаток Б).

Належність одиниці певній зоні лінгвосемантичного поля обумовлюється кількістю ознак, закріплених в її семантичній структурі; межі між зонами є нечіткими та розмитими. Специфіка ядра визначається ім’ям, яке є словом-ідентифікатором поля [12, с.34]. В сучасній англійській мові одиниці поля “FEAR” групуються навколо лексеми *fear*, що виступає головним представником їхнього нерозривно пов’язаного прототипового значення і складає ядро лінгвосемантичного поля. Разом з іменником *fear* до ядерної зони входить дієслово *fear* та прикметник *fearful*, які виступають архілексемами відповідно дієслівного та прикметникового лінгвосемантичних полів.

В сучасній українській мові одиниці поля “СТРАХ” групуються навколо лексеми *страх*, що виступає головним представником їхнього нерозривно пов’язаного прототипового значення і складає ядро лінгвосемантичного поля.

Перехідна зона знаходиться між центром та периферією. Зазначена зона представлена другорядними засобами вираження категорії “FEAR/СТРАХ”. Її представляють ті лексеми, в полях яких містяться усі основні семантичні ознаки та одна чи дві диференційні ознаки. Іменні емотиви номінують емоцію страх безпосередньо через базовий концепт. Ми визначили, що такими лексичними одиницями в англійській мові є *anxiety, apprehension, fright, dread, terror*, тлумачення яких вибудовується навколо архілексеми *fear*, наприклад, *terror – a very great fear* [50], *apprehension – feeling of fear, anxiety or worry about the future evil* [39]. В українській мові такими лексичними одиницями є *острах* – 1) *тривожне почуття небезпеки, стан тривоги перед можливою небезпекою; страх* 2) *Тривожне хвилювання; неспокій* [1], *боязнь* - *Почуття страху; побоювання, неспокій, викликані ким-, чим-небудь* [1], *боязкість* - *Властивість за значенням боязкий (Який виражає боязкість; пройнятий страхом)* [1], *моторошність* - *Відчуття страху, жаху* [1], *пострах* – 1) *Те саме, що страх; 2) кого, для кого. Про людину або предмет, що викликає страх у кого-небудь* [1].

Аналізуючи семантичне поле ми визначили, що до ближньої периферії “FEAR/СТРАХ” входять номінативні одиниці, які характеризуються явним відхиленням своїх значень від семантики ядра та перехідної зони:

В англійській мові:

–*dismay – a strong feeling of fear, worry and discouragement caused by something unpleasant or unexpected* [46],

–*flutter – a state of nervous excitement, confusion* [45].

В українській мові:

–*ляк* – 1) *Несподіване почуття страху; переляк; 2) Почуття тривоги, розпачу* [1],

–*побоювання* – *Почуття тривоги, хвилювання, викликане чеканням чого-небудь неприємного, небажаного* [1],

– *жах* – 1) *Почуття, стан дуже великого переляку, страху, що охоплює кого-небудь; 2) Те, що викликає почуття переляку, страху* [1].

Відповідні *you are going to do is right* [46].

В українській мові таких номінацій виявлено не було.

Периферія емоційного концепту, яка зумовлює побудову периферії лінгвосемантичного поля-репрезентанта, формується множиною образно-оцінних конотацій, своєрідними колективно-індивідуальними результатами мисленнєвої діяльності певного соціуму [52, с. 78]. Отож, до групи лексем периферії, на відміну від попередніх, також увійшли слова зі стилістичними та експресивно-емоційними обмеженнями, включаючи фразеологічні номінативні одиниці, наприклад:

В англійській мові: ***funk** (colloquial) – a state of great paralysing fear* [45]; ***unquiet** (literary) – a state of worry, restlessness, unease* [46].

В українській мові: ***острашка** – 1) почуття страху; побоювання, настрашка; 2) погрозливе попередження, що викликає почуття страху; погроза страхом* [1], ***настрашка** - викликати, вселити страх; налякати* [1].

Ми дослідили, що проміжний шар периферії в англійській мові перехрещується з периферією інших полів у наслідок накладання певних частин різноманітних концептосфер – фактор, який обумовлює наявність міжпольових зв'язків у семантичному просторі мови. У цій зоні розташовуються елементи, у яких родова ознака поля '*feeling*' та видова – '*fear*' відходять до периферії їхньої смислової структури, характеризуючи новий денотат. До цього шару лінгвосемантичного поля відносимо одиниці з низькою частотою та обмеженою сферою вживання: застаріли лексеми або ті, що відрізняються стилістичними та емоційно-оцінними семами, наприклад:

- архаїчні номінації страху:
 - ***fearedness** (obsolete) – condition of being frightened or afraid* [47];
 - ***fearlac** (obsolete) – fear, terror* [47];
 - ***affright** (obsolete) – a sudden terror* [47];
 - ***Храбрувати** (арх.) – проганяти страх* [1];
- діалектичні різновиди *fear*:
 - ***feart** (Scottish) – feeling or showing fear* [47]

- **обава** (діал.) – Побоювання, страх [1].

лексеми характеризуються меншою у порівнянні з ядром та перехідною зоною частотою вживання, стилістичною нейтральністю, відсутністю обмежень використання.

Дальня периферійна зона складається з одиниць, які втрачають ряд базових ознак, залишаючи лише одну з них у якості родової, при цьому набуваючи інших 3-4 семантичних компонентів. Такі номінації мають низьку частоту вживання, виділяються своєю багатозначністю. Серед ряду багатозначних одиниць виділяються ті, чиї лінгвосемантичні варіанти, що експлікують *fear*, не є основними в їхній смисловій структурі. Тому до дальньої периферії ми відносимо:

В англійській мові: **jolt** – *a sudden strong feeling that doesn't last long, especially fear or surprise* [45], **qualm** – *a sudden feeling of anxiety and doubt because you are not sure that what*

Компонентний аналіз номінантів емоції страх дозволив встановити набір диференційних семантичних елементів, які додаючись до архісеми формують значення всіх іменників на позначення емоційних станів, пов'язаних зі страхом. Серед них виділяємо семи, що указують на (див. Додаток В):

1. Характер небезпеки / загрози:

а) **визначена майбутня / теперішня небезпека:**

–**dread** – *a feeling of great fear or anxiety, especially in the face of impending danger* [45],

–**fright** – *great and sudden feeling of fear when something surprises you unpleasantly* [45],

–**побоювання** – Почуття тривоги, хвилювання, викликане чеканням чого-небудь неприємного, небажаного[1],

–**переляк** – Почуття страху, боязні [1].

б) **невизначена майбутня небезпека:**

–**foreboding** – a feeling of unreasonable fear that something bad is going to happen soon [46],

–**anxiety** – worry or uneasiness of mind caused by uncertainty about the future [46],

–**тривога** – Неспокій, збентеження, викликані якимсь побоюванням, страхом перед чимось, передчуттям неприємного, небезпечного [1].

в) **природний / соціальний тип небезпеки:**

–**trepidation** – anxiety about what you are going to do or about something that is going to happen [45],

–**stress** – a continuous worried or nervous feeling about work or personal life that stops you relaxing [45],

–**трепет** – дія під значенням тремтисся (від холоду, страху, слабості, хвилювання тощо); дрижати [1],

–**стрес** – стан організму, що виявляється у формі напруження або специфічних пристосувальних реакцій у відповідь на дію несприятливих зовнішніх або внутрішніх факторів [1].

Характер емоцій:

а) **характер виникнення:**

–**panic** – a sudden uncontrollable quickly spreading fear or terror [48],

–**phobophobia** (formal) – abnormal fear of development of phobia [50],

–**паніка** – Раптове замішання, розгубленість або прояв страху при справжній чи уявній небезпеці (звичайно як масове явище) [1],

–**фобія** – Нав'язливий, непереборний страх при деяких психічних захворюваннях, іноді при перевтомі, після психічного зворушення [1].

б) **характер протікання:**

–**consternation** – worry or fear that hinders or throws into confusion [45],

–**frisson** (French) – a sudden strong physical feeling of fear [46],

–**моторошність** - Відчуття сильного страху, жаху [1],

–**острах** – 1) тривожне почуття небезпеки, стан тривоги перед можливою небезпекою; страх 2) Тривожне хвилювання; неспокій [1].

в) інтенсивність:

–**terror** – a very great fear [46],

–**unease / uneasiness** – a feeling of slight fear about something [45],

–**жах** – 1) Почуття, стан дуже великого переляку, страху, що охоплює кого-небудь; 2) Те, що викликає почуття переляку, страху [1].

–г) тривалість:

–**stress** – a continuous worried or nervous feeling about work or personal life that stops you relaxing [45],

–**jolt** – a sudden strong feeling that doesn't last long, especially fear or surprise [46],

–**стрес** – стан організму, що виявляється у формі напруження або специфічних пристосувальних реакцій у відповідь на дію несприятливих зовнішніх або внутрішніх факторів [1].

д) обумовленість / безпідставність виникнення емоції:

–**phobia** – a morbid pathological irrational fear and dislike [45],

–**fret** – continuous unnecessary worry and unhappiness [45],

–**фобія** – Нав'язливий, непереборний страх при деяких психічних захворюваннях, іноді при перевтомі, після психічного зворушення [1],

–**острашка** – 1) почуття страху; побоювання, настрашка; 2) погрозливе попередження, що викликає почуття страху [1].

є) комбінаторний характер:

–**horror** – a feeling of extreme / intense fear and shock, often mixed with disgust and disapproval [49],

–**upset** – a feeling of sadness, worry and unhappiness or anger caused by unexpected problem [45].

Отже, семантичні ознаки номінантів емоцій лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ”, конкретизують зміст таких компонентів, як “характер небезпеки / загрози”, що реалізується у вигляді комбінації таких параметрів, як “визначена / невизначена”; “майбутня / теперішня небезпек”, та “характер емоції”, яка актуалізується через семи “характер виникнення”,

“характер протікання”, акцентує психофізіологічні ознаки прояву емоції, “інтенсивність переживання емоції” (надзвичайно висока / висока / низька), “тривалість у часі” (коротко тривалість / довготривалість), “обумовленість / безпідставність”, “комбінаторний характер емоції”.

Причому, чим менша кількість сем входить до семантичної структури лексеми, тим вона є більш абстрактною та розташовується ближче до ядра. Цей факт пояснюється тим, що диференційні ознаки звужують область референції лексеми: чим їх більше, тим меншим виявляється семантичний простір, який покривається одиницею. Ось чому кожен семантичний ряд лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ”, об’єднуючи одиниці, різновіддалені від ядра, “пронизує” усі шари його радіальної структури.

Сказане проілюструємо на прикладі семантичного ряду англійської мови з домінантою *anxiety*. Семантичний ряд групує 13 одиниць, що локалізуються у трьох прошарках лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ”. Семантична домінанта входить до перехідної зони лінгвосемантичного поля як номінант різновиду емоції страх, що демонструє архісему ‘*fear*’ вже на першому рівні графу свого тлумачення: *anxiety – feeling of fear, worry or uneasiness of mind caused by uncertainty about the future* [45].

Одиниці семантичного ряду *anxiety, trepidation, agitation, concern, unease, uneasiness, worry* – розміщені в зоні ближньої периферії, вибудовуючи своє значення за допомогою таких диференційних сем:

- “невизначена майбутня небезпека”: *anxiety – worry or uneasiness of mind caused by uncertainty about the future* [46];

- “визначена майбутня / теперішня небезпека”: *trepidation – anxiety about what you are going to do or about something that is going to happen* [46], *concern – anxiety about something important* [46];

- “характер протікання емоції”: *agitation – a feeling of anxiety when you can’t think calmly* [45];

- “комбінаторний характер емоції”: *worry – a feeling of anxiety and unhappiness caused by problems or unpleasant things* [45].

У зону далекої периферії увійшли такі члени семантичного ряду, як *angst, qualm, restlessness, suspense, fretfulness*, значення яких залучає такі диференційні семи, як:

–“невизначена майбутня небезпека”: *suspense* – *a feeling of anxiety when you don't know what will happen next* [45];

–“визначена майбутня / теперішня небезпека”: *angst* – *a strong feeling of anxiety and unhappiness because you are worried about your life, future or your actions in a particular situation* [45];

–“низька / висока інтенсивність”: *angst* – *a strong feeling of anxiety*[46];

–“характер виникнення”: *qualm* – *a sudden feeling of anxiety and doubt because you are not sure that what you are going to do is right* [46];

–“характер протікання емоції”: *fretfulness* – *a state of anxiety shown in complaining and inability to relax* [45];

–“комбінаторний характер емоції”: *qualm* – *a sudden feeling of anxiety and doubt (пантове почуття тривоги та сумніву)*;

–“тривалість у часі”: *restlessness* – *continuous agitation when you are unwilling to keep still or stay where you are* [45].

Таким чином, різнокатегоріальність та різноманітність семантичного наповнення емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” максимально адекватно актуалізується у сучасній англійській та українській мові одиницями розгорнутого лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ”. Вказане поле представляється комплексом взаємопов’язаних елементів, які містять у своєму значенні локалізовану у різноманітних шарах його ядерно-периферійної структури сему “FEAR/СТРАХ”. Місце указаної семи визначає віддаленість одиниці від ядра лінгвосемантичного поля, а саме приналежність до перехідної зони, ближньої, далекої чи перехідної периферії. З іншого боку, більшість членів лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ” організуються у семантичний ряд, що розповсюджуються від ядра через периферійні шари, розсікаючи інформаційну структуру поля на тематичні сектори, які ми витлумачуємо як парцели.

2.3 Лексико-семантична парцеляція номінативного простору “FEAR/СТРАХ”

Парцели лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ” утворюються на основі принципу інваріантності, причому на відміну від поля, об’єднання одиниць у парцелу забезпечує не архісема, а одна з видових, субкатегоріальних сем їх значень [28, с.44]. Завдяки здатності відтворювати своєю семантикою спільний поняттєвий конструкт, елементи парцел уможливають моделювання концептуальної структури емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”, окремі субфрейми якого “задають” ономасіологічні схеми об’єднаних у парцели номінативних одиниць [14, с.8]. Отже, семантика одиниць окремої парцели спирається на єдину концептуальну структуру як частину загальної інформаційної конфігурації емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”.

Лексико-семантичний каркас номінативного простору “FEAR/СТРАХ” утворюють стилістично нейтральні іменникові лексеми, закріплені в сучасній англійській та українських мовах. Семантичний аналіз дав змогу виділити ряд парцел лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ” (див. Додаток Г), а саме:

СТАН СТРАХУ. Парцела є представленою:

– назвами основних форм страху, в англійській мові згрупованими навколо *fear, anxiety, fright, worry*; а в українській мові навколо *страх, переживання, боязнь, переляк*.

–антонімічний основним номінаціям страху в англійській мові є *calmness – a state of being relaxed and quiet, nervous or upset* [45], а в українській мові – *спокій* – Стан душевної рівноваги, відсутність хвилювань, страхів, сумнівів, клопотів і тд [1].

Концептуально-семантичне тлумачення цієї зони враховує те, що за номінантом емоційного стану стоїть ситуація небезпеки, макророльми якої виступає стан страху, людина, охоплена страхом та загроза – причина страху.

СИМПТОМ СТРАХУ. До парцели входить тематична група одиниць зі значенням *“психофізіологічні ознаки під час переживання страху”* [7, с.188]. У її межах виділяється:

- синонімічний ряд на чолі з домінантою *shake* – *lots of quick small movements up and down or side to side because of fright* [45], *тремтіти* - *Трястися від холоду, страху, слабості, хвилювання тощо; дрижати* [1].

- тематична група зі значенням *“просодичні зміни у мовленні”*, представленого одиницями типу: *quaver* – *a sound of unsteady voice because one feels nervous or afraid* [46],

- тематична група зі значенням *“психоемоційний / психофізичний стан людини, спричинений страхом”*: *shock* – *the feeling of surprise and disbelief you have when something very unexpected happens, especially something bad or frightening* [45], *шок* - загальний тяжкий розлад життєво важливих функцій організму, викликаний порушенням нервово-рефлекторної діяльності внаслідок фізичної чи психічної травми [1].

Концептуально-семантична структура, яка обслуговує подану ділянку досвіду структурує інформацію про відчуття людини яка переживає страх та діяльність його окремих частин та органів, що кваліфікується нами як симптом страху, виходячи з визначення симптому як будь-якого маркера невидимого стану чи процесу [7].

–**ЕКСПІРІЄНЦЕР СТРАХУ.** Парцела складається в англійській мові лише з одного слова – *fearer* - *one who is always afraid or nervous* [46], який об’єднує номінантів осіб з хронічним відчуттям страху / форми страху: *worrier* – *the type of person who worries a lot, even when they do not need to* [46]. В українській мові парцела наповнена ширше і складається з слів: *боягуз* - *Дуже несмілива, боязка, ляклива людина* [1], *страхополох* (розм.) – *те саме що й боягуз* [1], *легкодух* – 1) *Позбавлена сили волі, нерішуча, безсила людина*; 2) *Боязка людина* [1].

–**АГЕНС.** До парцели входять назви особи, яка виконує певні дії в ситуації небезпеки. Імена діяча концептуалізують знання про ситуацію дії та

інтерпретуються відповідно до особливостей виконуваної діяльності та характеру участі в ній самої людини [7, 185]. Поданий критерій дозволяє виділити серед імен діяча аналізованої парцели номінації осіб щодо особливостей поведінки в ситуації небезпеки:

–номінації з семантичною домінантою **coward** – *one who is not brave enough to fight or do something difficult / dangerous; lacking courage* [45];

–номінації з семантичною номінацією **hero** – *a man who is admired for doing something extremely brave* [45],

–**страховище** - *Фантастична істота незвичайного, страшного вигляду; страхіття* [1].

–**страхонуд** - *Те саме, що страховище. Людина або тварина, що має потворний зовнішній вигляд* [1].

РИСИ ХАРАКТЕРУ. Парцела включає номінації рис характеру та вольових якостей людини, обумовлених страхом [7, с.186]: в англійській мові семантичний ряд з домінантами **cowardice** та **courage**, а в українській мові семантичний ряд з домінантами **боязнь** та **відвага**. Маючи протилежні значення, антонімічні семантичні домінанти зі своїми рядами синонімів, існують у протилежно маркованих аксіологічних площинах лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ”.

ЗАГРОЗА. Лексичні одиниці парцели утворюють декілька угруповань, у які об’єднують різномірні (живі / неживі, реальні / нереальні об’єкти чи ситуації) номінанти загрози [7, с.187]. До прикладу:

–Номінації синонімічного ряду з домінантою **alarmist** – *one who raises alarm, makes people frightened or worried on a very slight ground in an unnecessary way* [45],

–Номінації синонімічного ряду з домінантою **fearfulness** – *ability to cause or likely to cause fear* [45],

–Номінації синонімічного ряду з домінантою **панікер** - людина, яка легко піддається паніці, сіє паніку [1],

–Номінації синонімічного ряду з домінантою **боязнь** - почуття страху; побоювання, неспокій, викликані ким-, чим-небудь [1].

ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ. Парцела формується синонімічного ряду з

– домінантою **alarmism** – *persistent tendency or habit to raise alarm needlessly* [45],

– домінантою **reassurance** (СР з 3 одиниць) – *something that is said or done which makes someone feel calmer and less worried or frightened about a problem* [45],

–домінантною **панікерство** - *Поведінка панікера* [1],

–домінантною **страхання** – 1) викликати, вселяти почуття страху, переляку; лякати. 2) Викликати почуття занепокоєння, тривоги; залякувати [1].

РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ. Склад парцели утворюється з ТГ 6 лексем з загальним значенням “**хоробрий вчинок або дія**”, наприклад, **exploit** – *a noble or heroic deed* [45]; **derring-do** – *very brave actions like the ones that happen in adventure stories* [45]; **подвиг** - *Важлива своїм значенням дія; вчинок, здійснюваний у важких, небезпечних умовах; героїчний, самовідданий вчинок* [1].

СТАТАЛЬНИЙ БЛОК, зберігаючи інформацію про людину в стані страху, підрозділяється на дві ділянки. Перша фокусує симптоматику страху і конфігурується у вигляді посесивно-акціонального фрейму. Посесивний фрейм якого фіксує зміни у роботі органів / частин тіла переляканої людини, у той час як акціональний акцентує сприйняття індивідом деяких відчуттів, що також маніфестують наявність емоції страх [7, с.187].

Друга ділянка **СТАТАЛЬНОГО БЛОКУ** емоційного концепту “**FEAR/СТРАХ**” висвітлює переживання індивідом самої емоції. Вона може бути представленою як посесивний субфрейм, у якому людина осмислюється як вміст контейнеру, яким виступає емоція страх або стан спокою від страху.

БЛОК РЕАКЦІЇ на виникнення страху містить інформацію про дії індивіда, що відчуває страх та про обумовлені цими діями риси характеру. У

зв'язку з цим його концептуальна структура має вигляд акціонального субфрейму.

Таким чином, іменникове лінгвосемантичне поле “FEAR/СТРАХ” розчленовується за референційним параметром на 7 парцел, кожна з яких фіксує окрему ділянку (слот та підслот) семантичної структури емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”. Наведені фреймові моделі найбільших концептуальних блоків емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” окреслюють вершинну конфігурацію загальної інформаційної структури концепту. Встановленню особливостей специфікації слотів субфреймів слугуватиме когнітивний аналіз інших елементів виявлених парцел лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ”.

Висновки до розділу 2

1. Поняття емоційного концепту є досить складним і багатоаспектним явищем у лінгвістиці. Він виступає як ретельно розроблений культурно та соціально детермінований базовий фрагмент світогляду представників англomовної та україномовної спільноти, локалізований у негативно забарвленій царині їх оцінного словника.

2. Емоція страх є одним з найважливіших компонентів емоційної концептосфери людини, який обумовлює процес пізнання та орієнтації людини у світі, характеризуючись біологічними, психологічними та соціокультурними вимірами. Страх є фундаментальною властивістю людської істоти, природною універсальною базовою емоцією, що відображає інстинкт самозбереження.

3. Архітектоніка досліджуваного концепту включає широкий спектр ознак фізичного, психологічного, когнітивного, соціального й національно-культурного характеру, які розподіляються за ядерною та периферійною зонами, детермінуючи конфігурацію значення його численних різнорівневих мовних репрезентантів.

4. Концепт виступає розумовим субстратом значення, в якому лінгвокреативне мислення втілює різні смисли оцінного, емотивного та експресивно-образного характеру. Вербалізація концепту відбувається за допомогою його лексичної об'єктивації та суб'єктивації залежно від того, які засоби використовує індивід.

5. Різнокатегоріальність та різноманітність семантичного наповнення емоційного концепту "FEAR/СТРАХ" максимально адекватно актуалізується у сучасній англійській та українській мові одиницями розгорнутого лінгвосемантичного поля "FEAR/СТРАХ". Вказане поле представляється комплексом взаємопов'язаних елементів, які містять у своєму значенні локалізовану у різноманітних шарах його ядерно-периферійної структури сему "FEAR/СТРАХ". Місце указаної семи визначає віддаленість одиниці від ядра лінгвосемантичного поля, а саме приналежність до перехідної зони, ближньої, далекої чи перехідної периферії. З іншого боку, більшість членів лінгвосемантичного поля "FEAR/СТРАХ" організуються у семантичний ряд, що розповсюджуються від ядра через периферійні шари, розсікаючи інформаційну структуру поля на тематичні сектори, які ми витлумачуємо як парцели.

6. Лінгвосемантичне поле "FEAR/СТРАХ" розчленовується за референційним параметром на 7 парцел, кожна з яких фіксує окрему ділянку (слот та підслот) семантичної структури емоційного концепту "FEAR/СТРАХ". Фреймові моделі найбільших концептуальних блоків емоційного концепту "FEAR/СТРАХ" окреслюють вершинну конфігурацію загальної інформаційної структури концепту. Встановленню особливостей специфікації слотів субфреймів слугуватиме когнітивний аналіз інших елементів виявлених парцел лінгвосемантичного поля "FEAR/СТРАХ".

7. Аналіз семантичного поля емоційного концепту СТРАХ розкриває широкі горизонти для дослідження ідіостилів письменників та загальнолюдських і національних форм мислення

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ КОНЦЕПТІВ “FEAR/СТРАХ” В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ СТІВЕНА КІНГА “СЯЙВО”)

3.1. Вербалізація концепту “СТРАХ/FEAR” у романі Стівена Кінга “Сяйво”

Дослідження емотивної лексики, так само, як різновекторний аналіз емотивного мовлення свідчить про те, що в емоційному концепті відбиваються та осмислюються різноманітні фрагменти емоційної сфери людського буття. Репрезентації у мові конкретного етносу зазнають сконцентровані у відповідних емоційних концептах знання про емоції, що є соціалізованими у конкретній культурі. Вони формують емоційний простір тексту, який містить емоційну інформацію, організовану в певну модель. Сюди включаються назви емоцій і всі ті атрибути, які є активаторами об’єктивування даного базового емоційного концепту, в нашому випадку концепту “FEAR/СТРАХ” і побудови емоційного простору в тексті.

Художній текст являє собою найважливішу одиницю комунікації, яка породжується мовцем з метою передачі певної логіко-предметної інформації. Процес опанування цією інформацією, яка включає, зокрема, знання про емоційну сферу людини, супроводжується у читача зверненням до власного емоційного досвіду, активацією енциклопедичних знань та знань попередньо отриманих від автора. До концептуально-семантичної структури сучасних художніх текстів потрапляє великий обсяг знань про емоцію страх. Їхня актуалізація у тексту відбувається шляхом введення описів ситуацій переживання страху персонажами твору, в яких вони вимушені діяти залежно від світосприйняття, переконань, почуттів, емоцій.

Творчість певного автора надає для цього необхідний фактичний матеріал та дозволяє прослідкувати формування асоціативного простору в

свідомості читачів. Важливими виразниками емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” у творах Стівена Кінга є різноманітні мовні засоби, що примушують уяву читача працювати й додумувати те, про що не сказав автор, самим створивши свій світ страху. Роман “Сяйво” Стівена Кінга написаний у жанрах психологічного жаху та готичної літератури, містить лексеми, репрезентанти концептів, що людською свідомістю пов’язуються з вищезгаданим концептом асоціативним зв’язком. Асоціативний простір емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” формується у творі шляхом проектування на його структуру неемоційних концептів, корелятив.

Отриманий асоціативний простір структурується у свідомості читача у вигляді прототипової лінгвопсихологічної моделі емоції страх, що описується фіксованим набором подій:

- 1) небезпечна ситуація;
- 2) власне емоція СТРАХ та мимовільні реакції індивіда;
- 3) певним чином усвідомлені дії й мовні реакції людини [16, с.136].

Зазначена модель узагальнює знання, що формують інформаційний стрижень емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” і знаходять репрезентації різнорівневими лінгвістичними та комунікативними засобами. Тому аналіз останніх дає змогу “проникнути” до структури досліджуваного концепту, виявити суттєві та додаткові фрагменти його смислового наповнення.

Компонентний аналіз номінантів емоції страх у романі Стівена Кінга “Сяйво” дозволив встановити набір диференційних семантичних елементів, які додаючись до архісеми формують значення всіх іменників на позначення емоційних станів, пов’язаних зі страхом. Серед них виділяємо семи, що указують на:

2. Характер небезпеки / загрози:
 - а) **визначена майбутня / теперішня небезпека:**
 - *dread*:

“She stopped, out of words, and waited in dread for the delue of questions”[44, с.45];

“The word itself frightened her; it sounded like dread and white silence”
[44, с.505];

-fright :

“He would talk to Denny about that just soon as the boy was over his fright”[44, с.505];

“Then he was out...his face almost comically white with powdered snow – a living fright mask” [44, с.971];

–переляк:

“Вона так часто чула, як саме отаким голосом говорить її матір до її втеклого батька, що відчула огиду й переляк” [19, с.191] ;

“На Джеку раптом відбився переляк, ніби щойно перед ним промайнув якийсь привид з минулого ” [19, с.191];

–побоювання :

“Побоювання вже не терзали його. Та що там, він міг повернутися і покласти той рукав назад, на раму, якби захотів ” [19, с.262];

б) невизначена майбутня небезпека:

–foreboding:

“An unhappy foreboding rose in her throat” [44, с.197];

–anxiety:

“Pretending to read her own book...she had seen an odd amalgam of the ways she and Jack expressed anxiety” [44, с.651];

–тривога:

“Венді тривожилася за нього, тією старою, безпорадною тривогою, що, як вона сподівалася, залишилася назавжди позаду, у Вермонті, так, немов тривога чомусь не здатна перетинати кордони штатів ” [19, с.285];

“Проста думка тієї дівчини, її тривога про підгорілу смаженину, лунала в ньому знову й знову, аж він подумав, що ось-ось збожеволіє”
[19, с.467];

–передчуття:

“По один бік сітки свідомість, по інший — підсвідомість ...те саме з ментальними хворобами, з передчуттями, з усім таким” [19, с.385];

“Він її відтулив, але ще раніше, ніж він це зробив, уже з’явилося передчуття, що він там побачить” [19, с.464];

в) природний / соціальний тип небезпеки:

–*trepidation*:

“*With growing trepidation she walked down to the stairwell*” [44, с.789];

–*stress*:

“*His shins look like a battlefield in distress*” [44, с.897];

–*трепет*:

“Якщо їй здавалося, що вона не знає свого чоловіка, то перед власним сином її проймав трепет — трепет у прямому значенні цього слова: щось на кшталт безглузлого, забобонного жаху” [19, с.236];

2. Характер емоції:

а) характер виникнення:

–*panic*:

“*For a moment his brain froze in utter panic and he could not think*” [44, с.967];

“*This had been pure panic, each word screamed aloud in his head*” [44, с.1055];

–*паніка*:

“Паніка прискала йому в роті гірким соком” [19, с.586];

“Тепер уже дихання його скакало галопом, а паніка викручувалася й гризла під лобом, немов пацюк” [19, с.871];

б) інтенсивність:

–*terror*:

“*Suddenly he knew that he was nearly frozen with terror*” [44, с.587];

–*unease / uneasiness*:

“*Nonetheless it filled him with faint unease, curled up there against...*” [44, с.315];

–**жах:**

“І не знав правильних слів, якими виразити те повзуче, мляке відчуття жаху, що облягло його, коли він почув, як там, у холодній темряві, почало скрадливо потріскувати мертве осикове листя” [19, с.384];

в) **тривалість:**

–**jolt:**

“She was jolted out of her reverie and floundering for an answer” [44, с.43];

–**stress:**

“His shins look like a battlefield in distress” [44, с.158];

–**стрес:**

“Його поглинув стрес і ..., мав страшенно виснажений голо” [19, с.489];

г) **обумовленість / безпідставність виникнення емоції:**

–**phobia:**

“The feeling of claustrophobia is externalized as dislike for the people you happen to be shut in with” [44, с.27];

–**fret:**

“You can’t get to the other pipes anyway. Don’t you fret about it” [44, с.69];

–**фобія:**

“...а слідом страх ... переростав в фобію, що він не зуміє припинити плакати, а буде далі і далі ревіти й ридати...” [19, с.293];

–**острашка:**

“Біль тепер зовсім полишив голову. Як ото був трапився один сплеск, та й поготів. Лишилася лише острашка...” [19, с.272];

д) **комбінаторний характер:**

–**horror:**

“The expression on his face was one of drugged horror...” [44, с.409];

“And then, eyes widening in horror, he saw the words REDRUM reflecting...” [44, с.1037];

–*upset*:

“He had upset his mother that way in the past” [44, с.267];

“You think moving has upset Danny that badly? Wendy asked” [44, с.489];

–*жах*:

“Відчуття було, немов вона обнімає м’яку ляльку, і солодкавий смак жаху затопив їй рота” [19, с.340];

“Тату! — закричав він, кинувшись бігом до Джека, очі мав величезні і сповнені жахом” [19, с.355].

Отже, семантичні ознаки номінантів емоцій лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ” у романі Стівена Кінга “Сяйво”, конкретизують зміст таких компонентів у англійській та українській мовах, як “характер небезпеки/загрози”, що реалізується у вигляді комбінації таких параметрів, як визначена/невизначена; майбутня/теперішня небезпека, та “характер емоції”, яка актуалізується через семи “характер виникнення”, акцентує психофізіологічні ознаки прояву емоції, “інтенсивність переживання емоції”, “тривалість у часі”, “обумовленість/безпідставність”, “комбінаторний характер емоції”.

В романі Стівена Кінга “Сяйво” одиниці поля “FEAR/СТРАХ” групуються навколо лексем *FEAR* та *СТРАХ*, що виступає головним представником їхнього нерозривно пов’язаного прототипового значення і складає ядро лінгвосемантичного поля.

Перехідна зона представлена другорядними засобами вираження категорії “FEAR/СТРАХ”. Ми визначили, що такими лексичними одиницями в англійському варіанті є *anxiety, apprehension, fright, dread, terror*, розуміння яких вибудовується навколо архілексеми *fear*, наприклад:

terror - *“He closed his eyes and sent his mind out...terror like a hard crystal bolt”* [44, с.1131].

В українському варіанті такими лексичними одиницями є *переляк, жах, переполох, острах, ляк*, розуміння яких вибудовується навколо архілексеми *страх*, наприклад:

жах – “Що ти збираєшся робити? — Її обличчя було сповнене жахом” [19, с.365].

Аналізуючи семантичне поле ми визначили, що до ближньої периферії “FEAR/СТРАХ” обох варіантів входять номінативні одиниці, які характеризуються явним відхиленням своїх значень від семантики ядра та перехідної зони: **flutter** – “For a moment his eyelids fluttered limply...” [44, с.269], **тремтіння** – “Сухожилля у стегнах і литках, і щиколотках йому горіли і тремтіли...” [19, с.422].

Дальня периферійна зона складається з одиниць, які втрачають ряд базових ознак, залишаючи лише одну з них у якості родової, при цьому набуваючи інших 3-4 семантичних компонентів. Такі номінації мають низьку частоту вживання, виділяються своєю багатозначністю. Серед ряду багатозначних одиниць виділяються ті, чиї лінгвосемантичні варіанти, що експлікують “FEAR/СТРАХ”, не є основними в їхній смисловій структурі. Тому до дальньої периферії ми відносимо, наприклад:

–**jolt** – “She was jolted out of her reverie and floundering for an answer” [44, с.43],

–**тинятися** – “Яке приниження. Невже це уїдливе ... дозволив би своєму синові тинятися поміж пасток на горищі, захаращеному викинутими меблями й бозна ще чим?” [19, с.21].

Периферія емоційного концепту формується множиною образно-оцінних конотацій, своєрідними індивідуальними результатами мисленнєвої діяльності автора та читача. Отож, до групи лексем периферії, на відміну від попередніх, також увійшли слова зі стилістичними та експресивно-емоційними обмеженнями, включаючи фразеологічні номінативні одиниці, наприклад: **unquiet** (literary) – “But to Danny...hungry shadows, unquiet guests who did not rest easily” [44, с.1099], **страхонуд** – “Ти все вигadaв, жалюгідний страхонуд” [44, с.262].

Аналізуючи лексико-семантичне поле емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”, важливо звернути увагу на інтенсивність та тривалість

передачі емоції конкретною лексичною одиницею. Так як емоція страху відноситься до комплексних, ми пропонуємо класифікацію відповідного вокабуляра за принципом наростання інтенсивності, підвищенням ступеню та тривалістю даної емоції.

За ознакою “інтенсивність переживання” в англійському варіанті можливо наступне шкалювання:

alarm consternation panic trepidation dismay fear horror terror dread →

За цією ознакою протиставляються *fear, fright, alarm, dismay* (як імена менш сильних емоцій) і *horror, panic, dread, terror* – імена інтенсивних переживань страху, що супроводжуються втратою самоконтролю, відчуття реальності того, що відбувається. З перерахованих слів, *dread* позначає найвищий ступінь інтенсивності переживання, а *alarm* – найменшу. До прикладу: *dread* – “*Each step toward the shadowy stairwell increased her dread and made her aware that she was leaving her sleeping son behind, alone and unprotected*” [44, с.599].

За ознакою “інтенсивність переживання” в українському перекладі можливо наступне шкалювання:

переживання тривога переляк паніка страх отетеріння жах →

За цією ознакою протиставляються *переживання, тривога, переляк* (як імена менш сильних емоцій) і *паніка, страх, отетеріння, жах* – імена інтенсивних переживань страху. З перерахованих слів, *жах* позначає найвищий ступінь інтенсивності переживання, а *переживання* – найменшу. До прикладу: *паніка* – “*Паніка прискала йому в роті гірким соком*” [44, с.599].

Семантичні ознаки, які підходять під визначення “емоції, що супроводжують переживання страху”, “характер протікання” представляють собою семантичну різницю у значенні, що дозволяє говорити про специфіку осмислення емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” у романі Стівена Кінга “Сяйво” та наявність цієї специфіки в мові. Смислові ознаки “emotional state/feeling”, “negative”, “reaction to danger” - складають ядро кожної

аналізованої лексеми. Якщо їх умовно позначити “FEAR/СТРАХ” відповідно, то схематично значення кожного синоніма виглядає наступним чином.

Alarm = fear + uneasiness;

Dread = fear + object of fear;

Fright = fear + facial expression + sudden;

Horror = fear + disgust;

Panic = fear + infectious + uncontrollable + hasty measures;

Terror = fear + extreme + overwhelming;

Trepidation = fear + trembling + uncertainty.

Переживання = страх + навязлива думка

Тривога = страх + навязлива ідея

Переляк = страх + раптовість

Паніка = страх + безконтрольність + задишка

Жах = страх + отетеріння + огида

Таким чином, різнокатегоріальність та різноманітність семантичного наповнення емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” максимально адекватно актуалізується у романі Стівена Кінга “Сяйво” одиницями розгорнутого лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ”. Вказане поле представляється комплексом взаємопов’язаних елементів, які містять у своєму значенні локалізовану у різноманітних шарах його ядерно-периферійної структури сему “FEAR” та “СТРАХ” відповідно.

Отже, в художньому тексті емоційний простір може перекривати подієву лінію і домінувати над інформаційним простором. Оповідання Стівена Кінга “Сяйво” побудований саме за таким принципом. Автор представляє страх як дуже сильну емоцію, що здійснює вирішальний вплив на перцептивно-когнітивні процеси і поведінку персонажів. Аналіз семантичного поля емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” розкриває широкі горизонти для дослідження ідіостилів письменників та загальнолюдських і національних форм мислення.

3.2. Лексико-семантична структура та парцеляція емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”

Семантика стилістично забарвлених одиниць лексико-семантичного поля “FEAR/СТРАХ” представленого у романі Стівена Кінга “Сяйво” дає змогу уточнити концептуальні складники фреймової структури емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”. Залежно від того, слот якого субфрейму знаходить репрезентації у семантичній структурі слова, аналізовані одиниці розподіляються по сімох парцелах.

Ми дослідили, що парцели лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ” утворюються на основі принципу інваріантності, причому на відміну від поля, об’єднання одиниць у парцелу забезпечує не архісема, а одна з видових, субкатегоріальних сем їх значень. Завдяки здатності відтворювати своєю семантикою спільний поняттєвий конструктор, елементи парцел уможливають моделювання концептуальної структури емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”, окремі субфрейми якого “задають” ономасіологічні схеми об’єднаних у парцели номінативних одиниць. Отже, семантика одиниць окремої парцели спирається на єдину концептуальну структуру як частину загальної інформаційної конфігурації емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”.

Лексико-семантичний каркас номінативного простору “FEAR/СТРАХ” у творі представлений 262 стилістично нейтральними лексемами та 307 стилістично маркованими номінаціями. Семантичний аналіз їх дав змогу виділити репрезентантів парцел лінгвосемантичного “FEAR/СТРАХ”, а саме:

– парцела “**Агенс**”

До парцели входять номінації героїв, які виконують певні дії в ситуації небезпеки. Ми дослідили, що ці імена концептуалізують знання про ситуацію дії та інтерпретуються відповідно до особливостей виконуваної діяльності та характеру участі в ній самого героя. В англійському варіанті наповнюється синонімами з синонімічної домінанти *coward*, наприклад, “*Even now a small*

voice ...of reason than of *cowardice*, he thought-was telling him to hole up in an Estes Park motel for the night...” [44, с.698] та з синонімічної домінанти *hero* – “the sadistic headmaster, and Gary Benson, his young *hero*, during the last unhappy six months at Stovington” [44, с.215]. В українському перекладі парцелу наповнюють слова з домінантою *страховисько* – “Він погодився відвезти її з Денні подалі від великого поганого *страховиська*, і проблеми зникли” [19, с.392]

– парцела “Риси характеру”:

Парцела включає номінації рис характеру та вольових якостей героїв, обумовлених страхом. Вона розкривається прикметниками на чолі з синонімічною домінантою *courageous* – “The truly heroic drifts lay against the Overlook’s west side” [44, с.1207] та з синонімічною домінантою *cowardice* – “...of reason than of *cowardice*, he thought-was telling him to hole up” [44, с.698]. В українському перекладі парцела наповнюється словами з домінантою *боязнь* – “Ти все вигадав, жалюгідний *страхопуд*” [19, с.262] та *відвага* “Відважний Метеопророк “Кей-Ем-Ті-Екс” каже...” [19, с.185].

Ми визначили, що маючи протилежні значення, антонімічні домінанти зі своїми рядами синонімів, існують у протилежно маркованих аксіологічних площинах лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ”. Лексема *cowardice* – очолює ряд з 7 синонімів представлених у оригіналі роману та лексема *боязнь* – очолює ряд з 5 синонімів у перекладі українською мовою. Синонімічний ряд на чолі з лексемою *courage* представлений 12 одиницями та синонімічний ряд *відвага* представлений 6 одиницями.

– парцела “Стан страху”:

Парцела є представленою назвами основних форм страху, згрупованими навколо семантичних домінант в англійському варіанті: *fear*, *anxiety*, *fright*, *worry* (кількість – 91 одиниця) та *жах*, *страх*, *тривога*, *переляк* в українському перекладі.

Концептуально-семантичне тлумачення цієї зони враховує те, що за номінантом емоційного стану стоїть ситуація небезпеки, макророльми якої

виступає стан страху, людина, охоплена страхом та загроза – причина страху. Аналіз номінантів емоції показав, що англійській лексикон фіксує наявність розгалуженої системи назв його форм, які знаходяться у гіперо-гіпонімічних відносинах з лексемою *fear*. Тому, концептуальну ділянку, що вербалізується іменниками парцели “**Стан страху**”, можна змоделювати у вигляді фреймової мережі:

1. АГЕНС (загроза) діє на 2. КОГОСЬ - ЕКСПІРІЕНСЕР (людина) знаходиться в 3. КОНТЕЙНЕРІ (страх) чи має певний 4. вид (форму) страху, у якій взаємодіють акціональний і таксономічний фрейми.

Парцела “**Стан страху**” об’єднує:

• іменникові одиниці, наприклад:

В англійському варіанті – синонімічним домінантам *fear, anxiety* відповідають *the willies, botheration, worriment, ants in one's pants, kick in the ass, blue fear – extreme fear, frightener*;

В українському перекладі – синонімічним домінантам **страх, тривога** відповідають *переляк, жах, ступор, острах, ляк, морок*.

• дієслівні лексеми, наприклад:

В англійському варіанті – *to frighteners on – to be scared, piss in one's shits, put the chill on, have qualms about (feel uneasy)*;

В українському перекладі – *панікувати, обмирати зі страху, мліти душею*.

• Прикметникові лексеми, наприклад:

В англійському варіанті – *shitting breaks (terrified), goose-bumpy (afraid), freewheeling (informal)*;

В українському перекладі – *жалкий, страхопудало, моторошний, лячний*.

– парцела “**Симптом страху**”

Ми дослідили, що у романі Концептуально-семантична структура, яка обслуговує подану ділянку досвіду структурує інформацію про відчуття експірієнсера та діяльність його окремих частин та органів, що

кваліфікується нами як симптом страху, виходячи з визначення симптому як будь-якого маркера невидимого стану чи процесу.

До парцели входить тематична група одиниць зі значенням **“психофізіологічні ознаки під час переживання страху”**. У її межах виділяється:

–семантичний ряд з 17 синонімічних одиниць на чолі з домінантою **shake** – *“He restrained an urge to shake it off- how in the hell was he supposed to know what it was?”* [44, с.1022];

Тематична група зі значенням **“просодичні зміни у мовленні”**, представленого 6 одиницями типу:

–**twitter** – *“He was twittering and his voice was sleepy and scared”* [44, с.1023];

–**заїкатися** – *“- Не заїкайся! – раптом заволав просто йому в обличчя Джек. Нажаханий Денні скрикнув, тільки його напружилось, намагаючись вирватися від батька, а потім він вдарився в сльози”* [19, с.190];

Тематична група одиниць з 4 одиниць зі значенням **“зміна у шкірі обличчя”**, наприклад:

–**pale** – *“...if he was hearing something - she couldn't hear. His face was very pale”* [44, с.118];

–**блідий** – *“Денні подивився на матір, блідий, як віконне скло”* [19, с.543].

Тематична група (4 одиниці) зі значенням **“психоемоційний / психофізичний стан людини, спричинений страхом”**:

–синонімічний ряд з домінантою **shock** – *“Danny's answering shriek, then Wendy's shocked gasp as she came around them and saw the peculiar angle Danny's forearm had to his elbow...”* [44, с.492];

–4 одиниці типу **knot** – *“he could see the man's face, working and knotting and constricting”* [44, с.454];

–синонімічний ряд з домінантою **шок** – *“Джек, шокований, притягнув його до себе. — Ох, любий, пробач мені”* [19, с.190];

Парцела “Симптом страху” представлена:

•іменниками, наприклад:

В англійському варіанті – ***holler*** – “*A big loud holler like the one that knocked me back a few minutes ago*” [44, с.917], ***blow (a scream)*** – “*He ended with a long, chilling howl that seemed to turn into a scream of rage and pain just before it dwindled off*” [44, с.256].

В українському перекладі – **крик** – “*Крики Джека припинилися, але це аж ніяк не допомогло стишитися переляку Бенді*” [19, с.336], **стунор** – “*...поривів гострого колючого вітру, Хеллоран вигнав з себе трохи стунору*” [19, с.594].

•прикметниками, наприклад:

В англійському варіанті – ***sticky*** – “*Sticky blood ran in his eyes*” [44, с.459], ***sweaty*** – “*Roger’s eyes rolled with frantic, sweaty hilarity*” [44, с.459].

В українському перекладі:

•дієсловами, наприклад:

В англійському варіанті – ***to cry*** – “*He began to cry, the tears rolling silently down his cheeks*” [44, с.482].

В українському перекладі – **плакати** – “*Джеку, ти ж казав, що вони усі мертві, — вона почала плакати*” [19, с.199], **ридати** – “*...а слідом страх, що він не зуміє припинити плакати, а буде далі і далі ревіти й ридати...*” [19, с.293].

Інформація про небезпеку в романі С. Кінга “Сяйво” виражається лексемами парцели “**Загроза**”. Лексичні одиниці парцели утворюють декілька угруповань, у які об’єднують різномірні (живі / неживі, реальні / нереальні об’єкти чи ситуації) номінанти загрози:

–синонімічний ряд з домінантою ***alarm*** (5 стилістично нейтральних лексем) в англійському варіанті. До прикладу:

▪ ***alarm*** – “*She drew back from him in alarm, and in the act of drawing back she faded and was gone*” [44, с.199];

▪ **alarmed** – “I’m sorry,” Danny said, more alarmed” [44, с.348];

▪ **alarmingly** – “It snowed every day now...a womanish shriek that made the old hotel rock and groan alarmingly even in its deep cradle of snow” [44, с.984];

–синонімічний ряд (8 одиниць) з домінантою **fearful**– “Few men ever return from the fabled Wagon, but those who do come with a fearful tale to tell” [44, с.563];

–синонімічний ряд з домінантою **intimidation** (6 одиниць) – “Your wife isn’t a bit intimidated by the idea?” [44, с.4];

–синонімічний ряд з домінантою **тривога** (5 одиниць) – “Проста думка тієї дівчини, її тривога про підгорілу смаженину, лунала в ньому знову й знову, аж він подумав, що ось-ось збожеволіє” [19, с.467]

–синонімічний ряд з домінантою **переляк** (3 одиниці) – “Вона так часто чула, як саме отаким голосом говорить її матір до її втеклого батька, що відчула огиду й переляк” [19, с.467].

Тематична група (7 стилістично маркованих номінацій в англійській мові та 2 в українському перекладі), зі значенням “**той, хто залякує людей**”:

–**prowler** (*informal*) – “But she had never envisioned herself prowling halls and staircases like a nervous felon, with a knife clasped in one hand to use against Jack” [44, с.833];

–**жахало** (розм. діал.) – “... інша частина її розуміла, що вона не спить через жахало...” [19, с.83];

бтематичних груп зі значеннями:

1. “**ситуація, яка викликає страх**” (17 одиниць в англійському варіанті та 12 в українському перекладі), наприклад:

–**scare** – “I can’t remember the word for dreams that scare you and make you cry” [44, с.15];

–**ляк** – “На якусь мить розум Денні переповнив ляк, у лютій паніці і він не міг думати” [19, с.418];

2. “**проблема, яка викликає страх**” (5 лексем в англійському та 2 в українському варіантах), наприклад:

– **worry** – “She looked up at Jack and there was only worry in his eyes now” [44, с.923];

– **переживання** – “Вона переживала, що повернеться додому пізніше, ніж планувала...” [19, с.467];

3. **“об’єкт / істота / неістота, яка викликає страх”** (11 англійських лексем, з них 3 стилістично забарвлених та 15 українських лексем 5 з яких стилістично забарвлені), наприклад:

▪ **об’єкт – опудало: scarecrow** – “who gave strange starts and uttered strange growls, who dressed like a scarecrow and ate like a cormorant” [44, с.454]; **опудало** – “Якби мовчало, чортове опудало, то нічогосінько б і не було...” [19, с.47].

▪ **міфологічна істота – монстр: monster** – “This inhuman place makes human monsters [44, с.924]; **страховисько** – “нібито дико заgrimовані страховиська насправді є живими...” [19, с.47].

▪ **привид: phantom** – “...shouting at and holding conversations with the phantoms in his own crumbling mind” [44, с.538]; **фантом** – “Бо час від часу вона сумнівалася, що там, під ними, кричить і веде розмови з фантамами у власному розхитаному мозку лише одна божевільна людина” [19, с.527].

4. **“ментальна хвороба / стан, що викликає страх”** (2 одиниці в англійському варіанті та 1 в українському), наприклад:

▪ **neuroses** – “...by his infidelity and by her jealousy, which, working on a neurotic temperament, precipitated her insanity” [44, с.272]; **нерви** – “Її нерви співали, наче дроти” [19, с.568].

5. **“інформаційна загроза”** (6 англійських одиниць та 2 українських), наприклад:

▪ **фільм чи оповідання: spine-chiller** – “... spine-chillers run over his back...” [44, с.12];

▪ **оповідання про привидів: ghost story** – “Just like every big hotel has got a ghost story. Why? Hell, people come and go” [44, с.173];

6. “*неспецифікована загроза*” (10 одиниць в англійському та 14 в українському варіантах), наприклад:

▪ джерело страхів: ***bugbear*** – “*He was the hero of the one side, just as he was the bugbear of the other*” [44, с.869]; **жах** – “*Жах, чорний як північ, майнув крізь неї*” [19, с.574].

Парцела “Загроза” представлена:

1) іменниками зі значенням “**те, що викликає страх**”, наприклад:

В англійському варіанті – ***murder*** – “*In extreme cases it can result in hallucinations and violence-murder has been done over such minor things as a burned meal or an argument about whose turn it is to do the dishes*” [44, с.453], ***monster*** – “*The monster was upon him, it had discovered him, cowering here with a blank wall at his back*” [44, с.453], ***ghost*** – “*Jack suddenly looked scared, as if he'd seen something that might just have been a ghost*” [44, с.654].

В українському перекладі – ***вбивця*** – “*тероризує прибудний вбивця і твалтівник*” [19, с.177], ***страховисько*** – “*Він погодився відвезти її з Денні подалі від великого поганого страховиська, і проблеми зникли*” [19, с.392].

2) прикметниками, наприклад:

В англійському варіанті ***bloody*** – “*The bloody sacred Overlook*” [44, с.823]; ***terrifying*** – “*The hummings and clankings and thumpings were louder here, terrifying in a disconnected, benumbed way*” [44, с.233].

В українському перекладі ***жахливий*** – “*...привиди чи духи, а може, це сам готель, жахливий атракціон, де всі інтермедії закінчуються смертю...*” [19, с.678], ***лячний*** – “*Дивлячись на нього, вона знову відчула лячний укол упевненості, що Денні знає більше, ніж сам розуміє*” [19, с.287].

3) дієсловами:

В англійському варіанті з семантичною домінантою *to intimidate* – “*Daniel. Are you intimidating your wife with the idea?*” [44, с.34] та семантичний ряд з семантичною домінантою *to frighten* – “*The word itself frightened her; it sounded like dread and white silence*” [44, с.273].

В українському перекладі дієслова з семантичною домінантою *лякати* – “Якщо щось і намагалося його знову налякати, воно не пробилося” [19, с.563], *вбивати* – “містер Стенджер намагався повбивати геть усіх у своїй родині” [19, с.563].

Парцела “**Види діяльності**”. Парцела формується з синонімічного ряду (5 одиниць) з домінантами:

▪ *scare* – “After the doctor left, Mommy had made him promise to never do that again, to never scare them that way, and Danny had agreed” [44, с.143];

▪ *bravado* – “He had felt insane with bravado” [44, с.254];

▪ *лякати* – “Коли лікар уже пішов, матуся змусила його дати обіцянку ніколи більше такого не робити, ніколи не лякати їх подібним чином, і Денні погодився” [19, с.56];

▪ *Страхати* – “Я тебе настрахаю! — завило воно” [19, с.609].

Парцела “**Результати діяльності**”. Склад парцели у англійському та українському варіантах утворює тематична група по 6 лексем кожної мови з загальним значенням “хоробрий вчинок або дія”, наприклад – *heroic do* – “The truly heroic drifts lay against the Overlook’s west side” [44, с.69].

Значну частину стилістично маркованої лексики, яка відтворює периферію емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”, складають лексеми зниженого тону, зокрема сленгізми. Під сленгом розуміємо історично сформований, активно функціонуючий у межах окремих соціальних груп шар лексики, який складається з розмовних неформальних, нестандартних, неспеціальних слів та словосполучень з претензією на новизну та оригінальність, переважна більшість з яких мають свої лексичні еквіваленти у стилістично нейтральній лексиці мови, відрізняючись від нейтральних синонімів специфічним набором конотацій [55, с.237]. До прикладу:

–*bloody* – (*slang*) a swear word that many people find offensive that is used to emphasize a comment, an angry or scared statement [50] – “Mister, you’ll never get up to the old Overlook. Roads between Estes Park and Sidewinder is bloody damn hell [44, с.365];

–*прищемити гузно* (сленг.) – залякати, навести на когось страх [1] – “поважно пояснив Денні, — а потім ми судовим позовом *прищемимо* декому *гузно*. Правильно, тату?” Правильно, — підтвердив зловісно” [19, с.200].

Ми визначили, що функціонування лексики заниженого тону у романі С.Кінга “Сяйво” відрізняється надзвичайно високим ступенем емоційної насиченості, детерміноване її грубуватою фамільярністю, зневажливістю, жартівливістю, іронічною або презирливою забарвленістю.

Нестандартні оцінні іменники, прикметники та дієслова, що позначають та переважною більшістю негативно кваліфікують емоцію страх, а також ті моральні якості людини, її характер, поведінку, які виявляються в героїв роману під час переживання ним страху, складають одну з найбільш чисельних груп досліджуваного вокабуляру.

Механізми утворення сленгізмів та авторських неологізмів відтворюють той тип мотивації, який лежить в основі формування семантичної структури таких одиниць. Метафора та метонімія є активно задіяними під час їх утворення з семантичною та синтаксичною мотивацією. Наприклад, у англійському варіанті дані механізми представлені лексемами сформовані за цим принципом: *cliff-hanging (anxiety)* [44, с.749], *on the ragged edge (anxious)* [44, с.234]. Такі лексеми, як *goose bumps* [44, с.749], *cold creeps* [44, с.65], *the shivers* [44, с.753] тощо, що позначаючи симптоми страху, тривоги, побоювання, метонімічно заміщують одиниці *fear, anxiety, dismay* відповідно виступають їхніми стилістичними синонімами.

Виникнення подібних номінацій представляє інтерес, оскільки дає змогу побачити взаємодію декількох словотвірних засобів, а також розкрити семантичний потенціал формотворення. Утворення одиниць типу *the trembles* – “*The body trembles rushed slightly, and then the bloody hands opened like broken claws*” [44, с.398] – є глибоко детерміноване когнітивною діяльністю людини. В їхній концептуальній структурі знаходить своє відображення знання про симптоматику нервових станів людини, вказівка на які відбувається завдяки дії концептуальної метонімії: тремтіння як симптом

стає метонімічною назвою стану. До прикладу: *тремтливій* – “...вчепившись у неї, ледь не вичавлюючи з неї дух, з головою похиленою їй на плече в тій його безпорадній, *тремтливій*, покинутій позі” [19, с.337]. Образний компонент значення номінативної одиниці (дрібні численні рухи тіла, яке тремтить (*tremble*) проектується на мовні засоби, обґрунтовуючи вибір для оболонки мовного знака форми множини іменника у англійській мові і прикметника в українській мові.

Подані парцели лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ” представленого у романі С.Кінга “Сяйво” вербалізують фрагменти концепту “ЛЮДИНА”. Їх перелік відтворює зони концептуальної диференціації емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”.

Номінативний простір емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” у романі Стівена Кінга містить іменникову, прикметникову / прислівникову та дієслівну зони, включає 569 одиниць англійської та української мови (362 – англійської мови та 207 української мови, з них 192 іменникових, 98 прикметникових, 47 прислівникових та 122 дієслівних та 110 сленгізмів). Весь масив зазначеної лексики поділяється на 262 стилістично нейтральних та 307 стилістично маркованих номінацій.

Референційно близькі елементи лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ” об’єднуються у парцели – дрібні тематичні угруповання лексичних одиниць, основу яких складають виділені в межах усього поля синонімічного ряду. Серед парцел, які вербалізують фрагменти концептосфери виділяємо: *Агенс* (10,3%), *Риси характеру* (10%), *Стан страху* (36,4% аналізованих одиниць), *Симптом страху* (21,4%), *Загроза* (21,5%), *Види діяльності* (0,2%) та *Результати діяльності* (0,2%). Їхній перелік визначає зони концептуальної диференціації емоційного “FEAR/СТРАХ”, що “задають” ономасіологічні схеми об’єднаних у парцели одиниць (див. Додаток Д).

Аналіз стилістично забарвлених репрезентантів емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” показав, що у романі С.Кінга “Сяйво” дальня периферія

лексико-семантичного поля “FEAR/СТРАХ” формується багатограним спектром лексичних одиниць. Стилiстично занижена лексика становить вагому частину зафіксованих стилiстично забарвлених номiнацiй страху, що акцентують iнформацiю про власне стан страху та його фiзiологiчнi симптоми. Також Стивен Кiнг значну увагу придiляє нюансам небезпечних для людини феноменiв оточення i якостям характеру людини, що має досвiд переживання емоцiї страх. Концептуальний аналіз iхньої семантики показав, що у сферi нестандартної стилiстично зниженої лексики англiйської та української мов осмислення страху вiдбувається за участi концептуальних метонiмiї та метафори, якi свiдчать про потенцiйну здатнiсть слотiв фреймової моделi емоцiйного концепту “FEAR/СТРАХ” до розширення.

Таким чином, лiнгвосемантичне поле “FEAR/СТРАХ” у романi “Сяйво”, розчленовується за референцiйним параметром на 7 парцел, кожна з яких фiксує окрему дiлянку (слот та пiдслот) семантичної структури емоцiйного концепту “FEAR/СТРАХ”. Наведенi фреймовi моделi найбільших концептуальних блоків емоцiйного концепту “FEAR/СТРАХ” окреслюють вершинну конфiгурацiю загальної iнформацiйної структури концепту.

3.3. Порiвняльний аналіз концепту “СТРАХ/FEAR” в англiйській та українських мовах

На даному етапi дослiдження був проведений зiставний аналіз засобiв вербалiзацiї та увиразнення концепту “FEAR/СТРАХ” в романi Стивена Кiнга “Сяйво” англiйською та у українською мовами. Аналіз проводився способами, визначеними у теоретичнiй частинi дослiдження та спостереженням за фактичним матерiалом, представленим у практичному роздiлі роботи.

Концепт “FEAR/СТРАХ” є складним ментальним утворенням у психофiзiологiчнiй сферi людини яка вербалiзується вiдповiдними засобами лiнгвосемантичного поля. Варто зазначити, що концепт “FEAR/СТРАХ” є

суб'єктивним і залежить від індивідуального світосприйняття. З огляду на це, концепт “FEAR/СТРАХ” розглядається відповідно до:

1. *характеру небезпеки / загрози;*
2. *характеру виникнення:*
 - а) *інтенсивності;*
 - б) *тривалості;*
 - в) *обумовленості / безпідставності виникнення емоції;*
3. *психофізіологічних ознак під час переживання страху;*
4. *просодичних змін у мовленні;*
5. *зміни шкіри обличчя;*
6. *психоемоційного / психофізичного стану людини, спричиненого страхом;*
7. *ситуації / проблеми / ментальної хвороби (стану) / інформаційної загрози яка викликає страх.*

Поняття “FEAR/СТРАХ” в двох досліджуваних мовах частково співпадає, але в смисловому наповненні концепту є певні зміни.

В Таблиці 3.1 подані лексеми-вербалізатори, що належать до ядерної зони досліджуваного концепту “FEAR/СТРАХ”, за ознакою інтенсивності і частотності вживання в романі Стівена Кінга “Сяйво” – від найбільш до найменш вживаних.

Таблиця 3.1

Англійська мова	Українська мова
1. fear (169)	1. ляк (249)
2. scare (142)	2. жах (185)
3. terror (108)	3. шок (168)
4. shock (92)	4. страх (165)
5. horror(79)	5. боязнь (98)
6. dread (70)	6. тривога (93)
7. worry(60)	7. переживання (62)

8. panic (58)	8. паніка (52)
9. afraid (52)	9. морок (48)
10. alarm (29)	10. отетеріння (31)

Композиційний малюнок репрезентації концепту “FEAR/СТРАХ” в романі С.Кінга “Сяйво” об’єднує словесні комплекси “*fear-страх*”, “*terror-horror-жах*”, “*scare-ляк*” а також “*shock-шок*”, “*alarm-тривога*”, “*panic-паніка*”, “*worry-переживання*”. Спільним є те, що усі слова, за виключенням *dread* в англійському варіанті та *отетеріння* в українському перекладі не мають синтаксичної пари.

Спільним також для обох варіантів є асоціація концепту “FEAR/СТРАХ” в першу чергу з “*terror-жах*” і “*scare-ляк*”, “*fear-страх*”, що підтверджує частота їхнього використання у романі. Звідси можна констатувати, що переклад твору зберігши лексичне наповнення оригіналу, показав спільність у ментальному розуміння страху англomовною та україномовною спільнотами.

Тобто, фрейм “*fear-страх*” та “*scare-ляк*” можна вважати основними. Проте, слід зазначити, що смислове наповнення даного фрейму відрізнятиметься, відповідно і засоби його вербалізації теж.

В англійській мові на сучасному етапі її розвитку концепт “FEAR/СТРАХ” відіграє важливу роль, так як використання значної кількості сленгізмів, які розширюють границі мови, є значним. Вони вказують на появу нових слів на означення емоції страху.

Ми дослідили що у творі присутня велика кількість слів заниженої лексики, що є негативним явищем для літературної мови будь-якого народу. Та все ж варто відзначити, що в концепт “FEAR/СТРАХ” належать велика кількість негативних емоцій, які і зумовлюють використання відповідної емоційною, яскраво забарвленої та заниженої лексики.

Стівен Кінг майстерно вплітає в тексти романів різні за ступенем зниженості мовні одиниці з прошарку ненормативної лексики. Вульгаризми, образливі слова, лайка, сленг характеризують емоційний стан героїв роману,

відображають їх відношення один до одного, їх думки та почуття, слугують реалістичними елементами живого спілкування, підкреслюють напруженість та трагічність ситуацій. Жаргонізми та сленг також додають реалістичності та створюють відповідну атмосферу, відтворюючи реалії різних сфер життя.

В романі “Сяйво” Стівен Кінг використовує велику кількість ідіом, що передають концепт “FEAR/СТРАХ”. При описі переживання страху часто використовується лексема “серце / heart”, і рідше “душа / soul”, оскільки серце, як стверджує професор М. В Маркіна, розглядається як “осередок емоційного досвіду”, а душа як “духовне, моральне й емоційне ядро людини” [26,77]:

- “*Her heart gave a sudden beat against her ribs*” [44, с.653];
- “*...it rolled a stone against his heart*” [44, с.653];
- “*His heart was beating slowly and heavily in his chest, like a funeral drum. He swallowed and heard a click in his throat*” [44, с.653];
- “*...and the bitterness of death came over my soul*” [44, с.653];
- “*Хеллоран посигналив і завернув туди, серце болісно гупало в грудях, обличчя в нього було хворобливого, сірого кольору*” [19, с.653];
- “*Серце злякано підстрибнуло в її грудях, але вона спромоглася заговорити нейтральним тоном*” [19, с.970].
- “*Джек обернувся, аж в душі йому похололо*” [19, с.538].

Ще однією спільною рисою є опис почуття страху, він передається через відчуття холоду. До складу розглянутих метафоричних виразів входять слова, що мають сему “cold”: to freeze, to chill, cold та сему “холод”: холод, мороз відповідно:

- “*Fear made his blood freeze*” [44, с.653];
- “*He grew cold with fear*” [44, с.653];
- “*I saw it with perfect distinctness – all a dull blue, with a hideous veil over it that chilled the very marrow in my bones*” [44, с.653];
- “*Then he said something which chilled them all*” [44, с.653];
- “*...голос Ела прозвучав лячно прохолодно*” [19, с.236];

– “Думки про розмову з Елом, про те, як він принижувався, усе ще кидали його поперемінно то в жар, то в холод” [19, с.834];

– “Він став на рівні і знову задивився на бетонну трубу ... і те, що він побачив на тому кінці, з якого виборсався, проняло морозом його серце” [19, с. 826];

Також серед опису фізіологічних форм прояву емоції страху в англійській мові домінують такі ознаки, як відчуття холоду в усьому тілі і похолодання кінцівок. В українському перекладі таке явище не було виявлене.

– “As soon as he had, she grasped his hands. Her skin was as cold as marble” [44, с.653];

– “Danny was in a cold panic in a moment” [44, с.653];

Однак іноді людина, що переживає емоцію покривається потом від страху, що гарно продемонстровано у обох варіантах:

– “It was so preposterous, this idea that he would marry her, especially after he had been a servant of God knows what for several years – it was so absurd that he burst into a sweat of nervous terror” [44, с.653];

– “His hands curled into tight knobs on the arms of his seat. A drop of sweat ran into one eye. Instead of raising a hand to wipe the eye clear, he tried to blink the sting away” [44, с.653];

– “Там було сиро, але щось більше за сирість змусило вкритися хворобливим, гидотним потом лоб, живіт і ноги Джека” [19, с.477];

– “Піт жаху так швидко виступив на його долонях, що з першого разу він не зміг як слід вхопитися за вентиль великого клапана” [19, с.792];

Часто, відчуючи емоцію страху, герої як в англійському так і українському варіантах відчують спазми в горлі, сухість у роті, тремтіння в тілі і в кінцівках, судоми, утруднення дихання, тому фізіологічні форми прояву страху часто носять комплексний характер:

– “I began to tremble. The old stomach-sickness clutched me. I put one hand on the edge of the house to steady myself. My lips seemed suddenly dry, and I

moistened them against the need of speech. All my fear of him returned. And my new fear was increased on hundred-fold. Still we stood, the pair of us, staring at each other” [44, с.653];

– “Дихання забилося їй у горлі. Щось (“хтось?”) зіщулилося під стіною приблизно за чверть шляху від сходів по коридору. Венді почала поспішати швидше, кривлячись кожного разу...” [19, с.632];

Відчуваючи страх герої метушливо пересувається в паніці, або виробляють дивні, іноді різкі рухи:

– “*How large these men were – she never had seen a native of such giant proportions, and as the foremost stooped to speak to her she shrank back in fear” [44, с.653];*

– “*...and I struck furiously at them with my bar, in a frenzy of fear, as they approached me” [44, с.653];*

– “Джек раптом відчув, як дрижаки швидко перебігли йому по спині, і подумав: “Гусак щойно пройшовся по моїй могилі”” [19, с.245];

– “У нього тремтіли руки. Він перекидав речі. І нестримно бажав зігнати свою злість на Венді й Денні” [19, с.543];

Або, навпаки, вони кам'яніють, їх паралізує, вони не можуть рухатися:

– “*My head exploded in pain and I lay there for a moment, paralyzed by terror” [44, с.653];*

– “*...and our exertions were at first paralyzed by the momentary expectation of going down” [44, с.653];*

– “*...під прозорими пластиковими накривками завмерли перед ним. Зараз тут було зовсім порожньо...*” [19, с.356];

– “Якусь мить Денні стояв, наче паралізований батьківським обличчям... і почав разом з нею тягнути за ліву ногу” [19, с.1002].

Чим яскравіше виражений емоційний стан, тим експресивніша реакція на нього. Суб'єкт емоційного стану страху, як правило, або різко підвищує голос, або, навпаки, знижує його до шепоту:

– “Downstairs, there was a sudden shriek of pain and surprise. It was followed by a hoarse shout. On the heels of the shout came a loud, drilling scream” [44, с.653];

– “I feel awful, - she whispered in horror. - Only today I said he should be killed” [44, с.653];

– “ - Тебе тут нема! - пронизливо закричав Хеллоран кущовому левові, що нарізав кола, підбираючись до нього. - Тебе тут зовсім немає!” [19, с.734];

– “Уся її увага була прикута до порожнього ліжка. — Виходь сюди! Відімкни ці чортівні двері! - Денні? - прошепотіла вона” [19, с.846].

Ми дослідили, що часто страх супроводжується іншими емоціями і в результаті з'являється змішане почуття, або одне переростає в інше. Найбільш частотними вони виявляються у обох мовах у зв'язку страху з люттю, злістю, а іноді навіть хоробрістю:

– “I stood up in a frenzy of fear”; “She yelled for perhaps fifteen minutes,... mostly just standing there by the ferns and screaming. She gave one final shriek — no words, just a high bird call of combined anger and fear — so loud it hurt her throat, then sat down beside her pack and put her face in her hands and cried” [44, с.653];

– “Fear gave her courage” [44, с.653];

– “Але страх засів у нього біля серця, глибокий, огидний, він угніздився довкола його серця й того невідданого розумінню слова, яке він побачив у дзеркалі своєї душі” [19, с.945];

Герої не співвідносять емоцію “страх” з певним душевним станом. Суттєвою ознакою емоції страх, є її причина - очікування небезпеки, лиха, що іноді супроводжуються криками:

– “His pigs are not just squealing; they are screaming” [44, с.653];

– “Things change, things don't change, and the year is ending as the year came in — a howling blizzard is roaring outside, and the Beast is around” [44, с.653];

– “З його горла виривались оглушливі крики, що були поза межами слухового діапазону людини” [19, с.945];

Стівен Кінг використовує персоніфікацію для нагнітання атмосфери і для створення передчуття небезпеки. Природа і навколишній світ таять в собі небезпеку:

– “As well as deadwood, Mother Nature has pruned a few power...” [44, с.653];

– “Somewhere, high above, the moon shines down, fat and full – but here, in T’s Mills, a January blizzard has choked the sky with snow” [44, с.653];

– “У мовчазній паузі оприявнилося їхнє місцеперебування й становище: голосіння надворі вітру, який наганяв свіжого снігу з північного заходу; потріскування й стогони старого готелю, що приладжувався до чергового буревію” [19, с.529];

Надаючи вітру характеру, автор порівнює його з поведінкою людей. “крик студить душу” так можна кричати, тільки перебуваючи перед лицем смертельної небезпеки: “...Outside the wind rises to a shrill scream” [44, с.542].

В англійській мові, в значенні кожної лексеми зафіксовані семантичні ознаки “емоційний стан/почуття”, “реакція на небезпеку”, негативний характер емоційного стану.

Результати аналізу свідчать, що і в англійському, і в українському варіантах роману Стівена Кінга “Сяйво” найпоширенішим засобом вербалізації є концептуальна метафора. Проте, в англійському варіанті вона знаходиться на дальній периферії, в українському – на ближній.

В ході проведеного дослідження ми виявили ознаки концепту “FEAR/СТРАХ”, що входять в зміст ціннісно-значеннєвого компонента структури концепту.

Різниця у сприйнятті концепту зумовлена відтінком його смислового значення, тобто семою. Якщо в українській свідомості **СТРАХ** – це стан хвилювання, тривоги, неспокою, викликаний чеканням чого-небудь неприємного, небажаного, то для англомовної ментальності **FEAR** – це the

bad feeling that you have when you are in danger, when something bad might happen, or when a particular thing frightens you.

Різняться також чинники які викликають страх, характер виникнення та інтенсивність. До прикладу, в оригінальному варіанті визначене широке використання слів на позначення дуже інтенсивного страху – **horror, terror, dread** – яке в українському перекладі вербалізується лише в одному слові – **жах**.

Засоби реалізації концепту “FEAR/СТРАХ” різняться відповідно до сталих ментальних уявлень про поняття “FEAR/СТРАХ” як такого. Вибір номінативного референта залежить від його місця в лексико-семантичному полі (ядерна зона або периферія) концепту “FEAR/СТРАХ”, а також від низки соціальних та лінгвокультурних чинників, що впливають на його використання.

Страхи, породжені нашою свідомістю, завжди носять відтінок суб'єктивної реальності. Цього і домагається письменник, у якого майже завжди сам жах і його сприйняття людською психікою взаємообумовлені. Страхи героїв відображаються в страхах читачів і навпаки, змушуючи масову свідомість резонувати. Кінг як основу роману використовував як наукові дані нейропсихології, так і гіпотези про ще недосліджені властивості мозку людини, що і допомогло йому настільки точно відобразити складну натури емоції страх.

Таким чином, розглядаючи функціонування концепту “FEAR/СТРАХ” з психологічної і фізіологічної точки зору ми виявили ряд особливостей. Серед опису фізіологічних форм прояву емоції страху домінують такі ознаки, як відчуття холоду в усьому тілі і похолодання кінцівок, суб'єкт емоції відчуває спазми в горлі, сухість у роті, тремтіння в тілі і в кінцівках, судоми, утруднення дихання, тому фізіологічні форми прояву страху часто носять комплексний характер. А так же суб'єкт емоційного стану страху, як правило, або різко підвищує голос, або, навпаки, знижує його до шепоту. З фізіологічної точки зору, процес страху також супроводжується зниженням

тону мускулатури, частотою серцебиття, зміною кров'яного тиску, призводить до розширення зіниць, до підвищеного потовиділення. Чим яскравіше виражене емоційний стан, тим експресивніша реакція на нього. Всі ці внутрішні і зовнішні фізіологічні зміни знаходять відображення в мові в метафоричних, ідіоматичних виразах.

Лексичні засоби, які виражають емоцію страху, розрізняються за тривалістю, інтенсивністю, силою душевних переживань. Різна і ступінь активності суб'єкта. Страх так само діагностується за зовнішніми, візуально більш прийнятною ознаками. У “культурному сценарії” англійської та української мовних картин світу підкреслюється агресивний і руйнівний характер емоції страху, який негативно позначається на душевному стані і навіть на зовнішньому вигляді людини.

Проведені дослідження дозволяють говорити про стилістичний потенціал засобів передачі концепту “FEAR/СТРАХ”, що представлений як нейтральними словами з семою “страх”, так і емоційно-забарвленою лексикою, що передає переживання і стан суб'єкта. Тому можна зробити висновок, що концепт “FEAR/СТРАХ” є невід'ємною частиною емоційної концептосфери людини. Стійкі поєднання зі словами “FEAR/СТРАХ” припускають, що вони висловлюють концепцію, пов'язану з цілою низкою стереотипних поведінкових і мовних ситуацій української та англійської мов.

Аналіз даного концепту показав, що він вербалізується за допомогою лексем-синонімів, концептуальних метафор, також через лексичні одиниці суміжних концептів. Суттєвою різницею смислового наповнення концепту “FEAR/СТРАХ” є його ментальне сприйняття. Для українців *страх* – це в першу чергу це стан хвилювання, тривого, то для англомовної спільноти – це відчуття небезпеки.

В романі Стівена Кінга концепт “FEAR/СТРАХ” виступає складним суб'єктивним утворенням і допомагає маніпулювати та впливати на свідомість читача.

Висновки до розділу 3

1. Відображена у романі Стівена Кінга ситуація переживання індивідом страху кваліфікується як емоційна ситуація небезпеки, під якою розуміємо фрагмент тексту, корелятом якого виступає емоційний концепт “FEAR/СТРАХ”. Загальна фреймова модель тексту приймає форму або прототипового сценарію переживання страху, або сценарних фреймів девіантних емоційних ситуацій небезпеки.

2. Номінативний простір емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” у романі Стівена Кінга містить іменникову, прикметникову / прислівникову та дієслівну зони, включає 569 одиниць англійської та української мови (362 – англійської мови та 207 української мови, з них 192 іменникових, 98 прикметникових, 47 прислівникових та 122 дієслівних та 110 сленгізмів). Весь масив зазначеної лексики поділяється на 262 стилістично нейтральних та 307 стилістично маркованих номінацій.

3. Аналіз стилістично забарвлених репрезентантів емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” показав, що у романі С.Кінга “Сяйво” дальня периферія лексико-семантичного поля “FEAR/СТРАХ” формується багатограним спектром лексичних одиниць. Стилiстично занижена лексика становить вагому частину зафіксованих стилістично забарвлених номінацій страху, що акцентують інформацію про власне стан страху та його фізіологічні симптоми.

4. Суттєвою різницею смислового наповнення концепту “FEAR/СТРАХ” є його ментальне сприйняття. Для українців *страх* – це в першу чергу це стан хвилювання, тривого, то для англомовної спільноти – це відчуття небезпеки.

5. Лінгвосемантичне поле “FEAR/СТРАХ” у романі “Сяйво”, розчленовується за референційним параметром на 7 парцел, кожна з яких фіксує окрему ділянку (слот та підслот) семантичної структури емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”. Серед парцел, які вербалізують фрагменти концептосфери виділяємо: *Агенс* (10,3%), *Риси характеру* (10%), *Стан*

страху (36,4% аналізованих одиниць), *Симптом страху* (21,4%), *Загроза* (21,5%), *Види діяльності* (0,2%) та *Результати діяльності* (0,2%). Їхній перелік визначає зони концептуальної диференціації емоційного “FEAR/СТРАХ”, що “задають” ономасіологічні схеми об’єднаних у парцели одиниць.

6. Розглядаючи функціонування концепту “FEAR/СТРАХ” з психологічної і фізіологічної точки зору ми виявили що при описі фізіологічних форм прояву емоції страху домінують такі ознаки, як відчуття холоду в усьому тілі і похолодання кінцівок, суб’єкт емоції відчуває спазми в горлі, сухість у роті, тремтіння в тілі і в кінцівках, судоми, утруднення дихання, часто мають комплексний характер. Всі ці внутрішні і зовнішні фізіологічні зміни знаходять відображення в мові в метафоричних, ідіоматичних виразах.

7. Лексичні засоби, які виражають емоцію страху, розрізняються за тривалістю, інтенсивністю, силою душевних переживань. Різна і ступінь активності суб’єкта. Страх так само діагностується за зовнішніми, візуально більш прийнятною ознаками. У “культурному сценарії” англійської та української мовних картин світу підкреслюється агресивний і руйнівний характер емоції страху, який негативно позначається на душевному стані і навіть на зовнішньому вигляді людини.

8. Проведені дослідження дозволяють говорити про стилістичний потенціал засобів передачі концепту “FEAR/СТРАХ”, що представлений як нейтральними словами з семою “страх”, так і емоційно-забарвленою лексикою, що передає переживання і стан суб’єкта. Тому можна зробити висновок, що концепт “FEAR/СТРАХ” є невід’ємною частиною емоційної концептосфери людини. Стійкі поєднання зі словами “FEAR/СТРАХ” припускають, що вони висловлюють концепцію, пов’язану з цілою низкою стереотипних поведінкових і мовних ситуацій української та англійської мов.

9. Таким чином, в ході дослідження були розглянуті особливості актуалізації концепту “FEAR/СТРАХ” в англійській та українській мовній картині світу. Проведене дослідження дозволило продемонструвати функціонування концепту страх в відповідних лінгвокультурах, проаналізувати і описати особливості мовної концептуалізації емоції страху в англійській та українських мовах, визначити асоціативні зв'язки страху з іншими емоціями, почуттями і станами і простежити особливості їх мовної репрезентації, описати уявлення про страх на основі психологічних і фізіологічних досліджень.

ВИСНОВКИ

У висновках викладено основні наукові та практичні результати дипломної роботи, що полягають у теоретичному узагальненні та новому розв'язанні наукової проблеми дослідження концепту “FEAR/СТРАХ” в англійській та українській мовах (на матеріалі роману Стівена Кінга “Сяйво”). Проведений теоретичний аналіз проблеми і результати дослідження дозволили сформулювати наступні висновки.

На основі аналізу теоретичних джерел досліджено, що концепт це дискретне ментальне утворення, яке є базовою одиницею мисленнєвого коду людини, володіє відносно впорядкованою структурою, є результатом пізнавальної діяльності людини та суспільства, несе комплексну інформацію про явище чи предмет, про інтерпретацію даної інформації суспільною свідомістю та ставлення суспільної свідомості до даного предмету чи явища.

1. З'ясовано, що емоція страх є одним з найважливіших компонентів емоційної концептосфери людини, який обумовлює процес пізнання та орієнтації людини у світі, характеризуючись біологічними, психологічними та соціокультурними вимірами. Страх є фундаментальною властивістю людської істоти, природною універсальною базовою емоцією, що відображає інстинкт самозбереження і відіграє провідну роль у забезпеченні життєдіяльності людини.

2. Досліджено, що роман “Сяйво” Стівена Кінга написаний у жанрах психологічного жаху та готичної літератури, містить лексеми, репрезентанти концептів, що людською свідомістю пов'язуються з концептом “FEAR/СТРАХ” асоціативним зв'язком. Асоціативний простір емоційного концепту формується у творі шляхом проектування на його структуру неемоційних концептів, корелятив.

3. Визначено, що архітектоніка досліджуваного концепту включає широкий спектр ознак фізичного, психологічного, когнітивного, соціального й національно-культурного характеру, які розподіляються за ядерною та периферійною зонами, детермінуючи конфігурацію значення його численних

різнорівневих мовних репрезентантів. Концепт виступає розумовим субстратом значення, в якому лінгвокреативне мислення втілює різні смисли оцінного, емотивного та експресивно-образного характеру. Вербалізація концепту відбувається за допомогою його лексичної об'єктивації та суб'єктивації залежно від того, які засоби використовує індивід.

4. Номінативний простір емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” у романі Стівена Кінга містить іменникову, прикметникову / прислівникову та дієслівну зони, включає 569 одиниць англійської та української мови (362 – англійської мови та 207 української мови, з них 192 іменникових, 98 прикметникових, 47 прислівникових та 122 дієслівних та 110 сленгізмів). Весь масив зазначеної лексики поділяється на 262 стилістично нейтральних та 307 стилістично маркованих номінацій.

5. Різнокатегоріальність та різноманітність семантичного наповнення емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” максимально адекватно актуалізується у сучасній англійській та українській мові одиницями розгорнутого лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ”. Вказане поле представляється комплексом взаємопов'язаних елементів, які містять у своєму значенні локалізовану у різноманітних шарах його ядерно-периферійної структури сему “FEAR/СТРАХ”. Місце указаної семи визначає віддаленість одиниці від ядра лінгвосемантичного поля, а саме приналежність до перехідної зони, ближньої, далекої чи перехідної периферії. З іншого боку, більшість членів лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ” організуються у семантичний ряд, що розповсюджуються від ядра через периферійні шари, розсікаючи інформаційну структуру поля на тематичні сектори, які ми витлумачуємо як парцели.

6. Лінгвосемантичне поле “FEAR/СТРАХ” у романі “Сяйво”, розчленовується за референційним параметром на 7 парцел, кожна з яких фіксує окрему ділянку (слот та підслот) семантичної структури емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”. Серед парцел, які вербалізують фрагменти концептосфери виділяємо: *Агенс* (10,3%), *Риси характеру* (10%), *Стан*

страху (36,4% аналізованих одиниць), *Симптом страху* (21,4%), *Загроза* (21,5%), *Види діяльності* (0,2%) та *Результати діяльності* (0,2%). Їхній перелік визначає зони концептуальної диференціації емоційного “FEAR/СТРАХ”, що “задають” ономасіологічні схеми об’єднаних у парцели одиниць.

7. В результаті проведеного дослідження було виявлено, що відображена у романі “Сяйво” Стівена Кінга ситуація переживання індивідом страху кваліфікується як емоційна ситуація небезпеки, під якою розуміємо фрагмент тексту, корелятом якого виступає емоційний концепт “FEAR/СТРАХ”. Загальна фреймова модель тексту приймає форму або прототипового сценарію переживання страху, або сценарних фреймів девіантних емоційних ситуацій небезпеки.

8. Аналіз стилістично забарвлених репрезентантів емоційного концепту “FEAR/СТРАХ” показав, що у романі С.Кінга “Сяйво” дальня периферія лексико-семантичного поля “FEAR/СТРАХ” формується багатограним спектром лексичних одиниць. Стилiстично занижена лексика становить вагому частину зафіксованих стилістично забарвлених номінацій страху, що акцентують інформацію про власне стан страху та його фізіологічні симптоми.

9. Ми виявили, що суттєвою різницею смислового наповнення концепту “FEAR/СТРАХ” є його ментальне сприйняття. Для українців *страх* – це в першу чергу це стан хвилювання, тривоги, то для англomовної спільноти – це саме відчуття небезпеки.

10. Розглядаючи функціонування концепту “FEAR/СТРАХ” з психологічної і фізіологічної точки зору ми виявили що при описі фізіологічних форм прояву емоції страху домінують такі ознаки, як відчуття холоду в усьому тілі і похолодання кінцівок, суб’єкт емоції відчуває спазми в горлі, сухість у роті, тремтіння в тілі і в кінцівках, судоми, утруднення дихання, часто мають комплексний характер. Всі ці внутрішні і зовнішні

фізіологічні зміни знаходять відображення в мові в метафоричних, ідіоматичних виразах.

Лексичні засоби, які виражають емоцію страху, розрізняються за тривалістю, інтенсивністю, силою душевних переживань. Різна і ступінь активності суб'єкта. Страх так само діагностується за зовнішніми, візуально більш прийнятною ознаками. У “культурному сценарії” англійської та української мовних картин світу підкреслюється агресивний і руйнівний характер емоції страху, який негативно позначається на душевному стані і навіть на зовнішньому вигляді людини.

Проведені дослідження дозволяють говорити про стилістичний потенціал засобів передачі концепту “FEAR/СТРАХ”, що представлений як нейтральними словами з семою “страх”, так і емоційно-зabarвленою лексикою, що передає переживання і стан суб'єкта. Тому можна зробити висновок, що концепт “FEAR/СТРАХ” є невід'ємною частиною емоційної концептосфери людини.

11. Проведене дослідження дозволило продемонструвати функціонування концепту страх в відповідних лінгвокультурах, проаналізувати і описати особливості мовної концептуалізації емоції страху в англійській та українських мовах, визначити асоціативні зв'язки страху з іншими емоціями, почуттями і станами і простежити особливості їх мовної репрезентації.

12. Перспектива подальших досліджень полягає у детальному аналізі семантичного поля емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”, що розкриває широкі горизонти для дослідження ідіостилів письменників та загальнолюдських і національних форм мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс] // Академія наук України. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/>.
2. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики / Н. Ф. Алефиренко. – М.: Гнозис, 2005. – 326 с.
3. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 338 с.
4. Аскольдов-Алексеев С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов-Алексеев // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. – М.: Academia, 1997. – 279 с.
5. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж: ВГУ, 1996. – 103 с.
6. Борисов А. А. Реализация концепта “FEAR” паремиологическими средствами современного английского языка / А. А. Борисов // Языковые категории: границы и свойства. – Минск: МГЛУ, 2004. – С. 108–111.
7. Борисов А. А. Фреймовое моделирование эмоционального концепта СТРАХ: опыт концептуально-семантического анализа (на материале англоязычных лексикографических источников) / А. А. Борисов // Человек и языковое пространство: аспекты взаимодействия. – Нижний Новгород: НГЛУ им. Н.А.Добролюбова, 2004. – С. 179–188.
8. Борисов О. О. Невербальні маркери вираження емоційного концепту “СТРАХ” (на матеріалі сучасної англomовної художньої прози) / О.О. Борисов // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир: Редакційно-видавничий відділ ЖДУ імені Івана Франка, 2004. – С. 130–134.
9. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М.: Русские словари, 1996. – 416 с.

- 10.Верещагин Е. М. В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеповеденческих тактик / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М.: Ин-т русского языка им. А. С. Пушкина, 1999. – 84 с.
- 11.Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М.: Гнозис, 2004. – 236 с.
- 12.Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира / И. А. Голубовская. – К.: Издательско-полиграфический центр “Киевский университет”, 2002. – 293 с.
- 13.Демьянков В. З. Понятие и концепт в художественной литературе и научном языке / В. З. Демьянков // Вопросы филологии. – М: Издательский центр «Азбуковник», 2007. – № 1. – С. 35–47.
- 14.Зайкина С. В. Страх / С. В. Зайкина // Антология концептов. – Волгоград: Парадигма, 2005. – 352 с.
- 15.Залевская А. А. Психолингвистический подход к проблеме концепта / А. А. Залевская // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж: ВГУ, 2001. – С. 36–44.
- 16.Казанцева Е. А. Функционально-семантическое поле СТРАХА в английском языке / Е. А. Казанцева // Коммуникативно-функциональное описание языка. – Уфа: Изд-во Башкирск. ун-та, 2001. – С. 129–132.
- 17.Карасик В. И. Лингвокультурный концепт как элемент языкового сознания / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методология современной психолингвистики. – М.: Изд-во Алт. ун-та, 2003. – С. 50–57.
- 18.Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
- 19.Кінг С. Сяйво / С. Кінг, О. Карасюк. – Харків: Книжковий клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2014. – 639 с.

- 20.Красных В. В. Русское культурное пространство: концепт “Я” / В. В. Красных // Проблемы вербализации концептов в семантике языка и текста. – Волгоград: Перемена, 2003. – С. 196–201.
- 21.Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
- 22.Левченко О. П. Фразеологічна вербалізація психічних станів (концептосфера СТРАХ) / О. П. Левченко // Проблеми зіставної семантики. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2005. – С. 273–279.
- 23.Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. – М.: Academia, 1997. – С. 280–287.
- 24.Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / В. А. Маслова. – Минск: Тетра-Системс, 2004. – 256 с.
- 25.Нерозник В. П. От концепта к слову: к проблеме филологического концептуализма / В.П. Нерозник // Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков. – Омск: ДИМАРК, 1998. – С. 80–85.
- 26.Ольховецький С. М. Феноменологія тривоги та страху / С. М. Ольховецький // Проблеми сучасної психології. – К.: Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2010. – С. 174–183.
- 27.Полужин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / М. М. Полужин. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 240 с.
- 28.Попова З. Д. Понятие “концепт” в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 2000. – 30 с.
- 29.Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя: Прем’єр, 2008. – 332 с.

- 30.Слышкин Г. Г. От текста к символу: Лингвокультурологические концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. – М.: Academia, 2000. – 128 с.
- 31.Соломоник А. Семиотика и лингвистика / А. Соломоник. – М.: Молодая гвардия, 1995. – 352 с.
- 32.Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М.: Акад. Проект, 2001. – 989 с.
- 33.Стернин И. А. Концепты и лакуны / И. А. Стернин, Г. В. Быкова // Языковое сознание: формирование и функционирование. – М.: АСТ, 1998. – С. 55–67.
- 34.Тайлор Э. Б. Первобытная культура / Э. Б. Тайлор. – М.: Политиздат, 1989. – 572 с.
- 35.Телия В. Н. Фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М.: Школа “ЯРК”, 1996. – 286 с.
- 36.Фрумкина Р. М. Концепт, категория, прототип / Р. М. Фрумкина // Лингвистическая и экстралингвистическая семантика. – М.: Политиздат, 1992. – С. 28–43.
- 37.Шмелев А. Д. Русский язык и неязыковая действительность / А. Д. Шмелев. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 496 с.
- 38.Aman S. Recognizing Emotions in Text [Электронный ресурс] / Aman // University of Ottawa. – 2007. – Режим доступа до ресурсу: www.scf.usc.edu/~saman/pubs/2007-MS-Thesis.pdf.
- 39.Cambridge Dictionary [Электронный ресурс] // Cambridge University Press. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://dictionary.cambridge.org/>.
- 40.Croft W. Cognitive Linguistics / W. Croft, D. A. Cruse. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 356 p.
- 41.Dirven R. Metonymy and Metaphor: Different Mental Strategies of Conceptualization / R. Dirven, R. Porings // Cognitive linguistic research.

- Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast. – N.-Y.: Mouton de Gruyter, 2002. – P. 75–113.
42. Jackendoff R. Languages of the Mind: Essays on Mental Representation / R. Jackendoff. – Cambridge: A Bradford Book, The MIT Press, 1996. – 200 p.
43. Johnson M. Moral Imagination. Implication of Cognitive Science for Ethics / M. Johnson. – Chicago and London: University of Chicago Press, 1993. – 287p.
44. King S. Shining / S. King. – N.Y.: Doubleday, 1997. – 1522 p.
45. Longman Dictionary of Contemporary English. The Living Dictionary [Электронный ресурс] // Harlow, England: Pearson Education Limited. – 2003. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.ldoceonline.com/>.
46. Longman Dictionary of the English Language [Электронный ресурс] // New-York: Penguin Group. – 1995. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.ldoceonline.com/>.
47. Macmillan English Dictionary [Электронный ресурс] // Oxford: Macmillan Publishers Limited. – 2002. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.macmillandictionary.com/>.
48. New Webster's Dictionary of the English Language [Электронный ресурс] // Delhi: Surjeet Publications. – 1988. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.merriam-webster.com/>.
49. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A.S. Hornby. – Oxford: Oxford University Press, 1982. – 577 p.
50. Oxford Dictionary [Электронный ресурс] // Oxford University Press. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://en.oxforddictionaries.com/>.
51. The Wordsworth Thesaurus of Slang / E.A. Lewin. – Ware: Wordsworth Editions LTD, 1995. – 456 p.
52. Todorska M., Towards an Analysis of the Concept of Emotion of FEAR in English and Polish / M. Todorska. – Lodz: Wydawnictwo Uniwersytetu Lodzkiego, 1998. – P. 77-89.

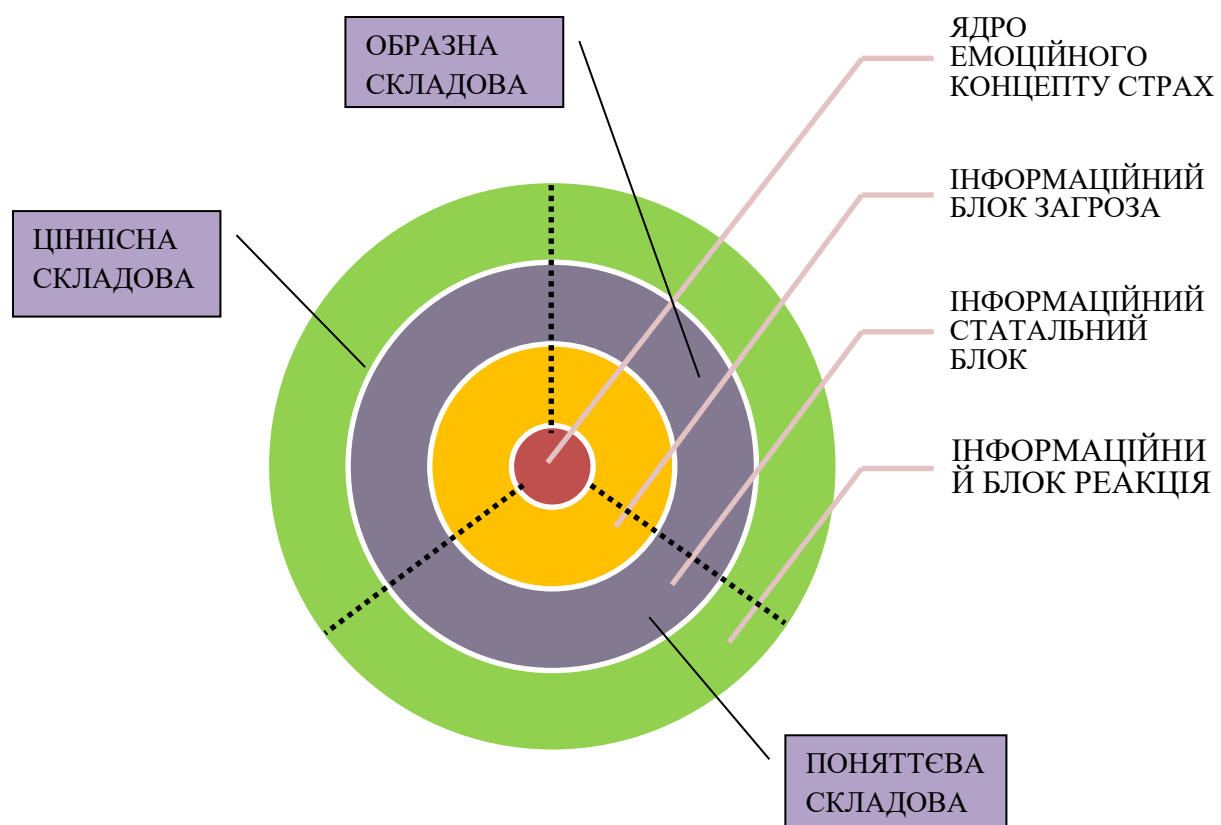
53. Turner M. Reading Minds. The Study of English in the Age of Cognitive Science / M. Turner. – Princeton: Princeton University Press, 1998. – 298 p.
54. Ungerer F. The Linguistic and Cognitive Relevance of Basic Emotions / F. Ungerer // Current Approaches to the Lexicon. – Frankfurt-am-Main: Peter Lang, 1995. – P. 85-209.
55. Wierzbicka A. Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals / A. Wierzbicka. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 349 p.

ДОДАТКИ

МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЇ “СТРАХ” В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ СТІВЕНА КІНГА “СЯЙВО”)

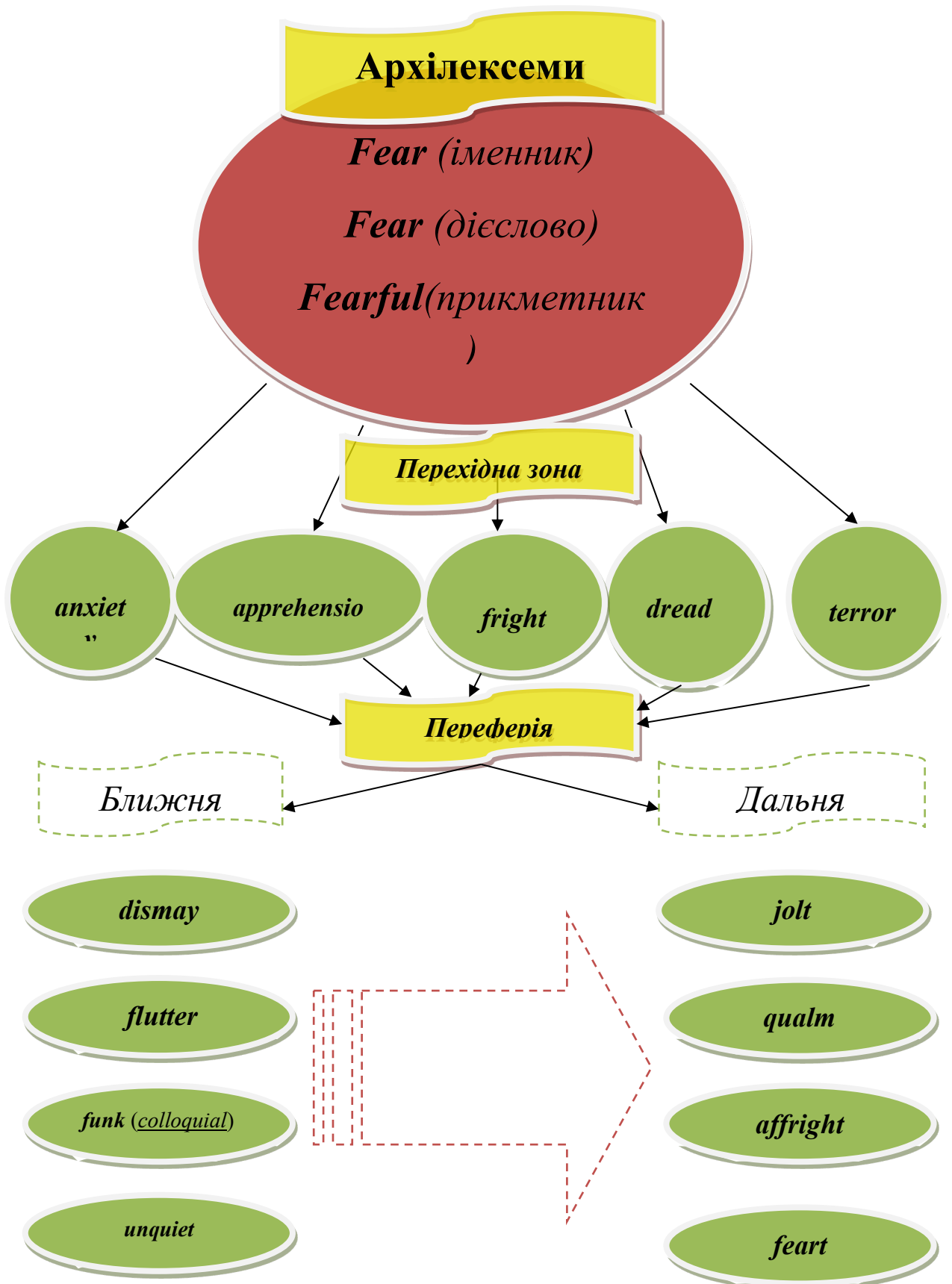
Додаток А

Загальна якісно-референційна модель структури емоційного концепту “FEAR/СТРАХ”

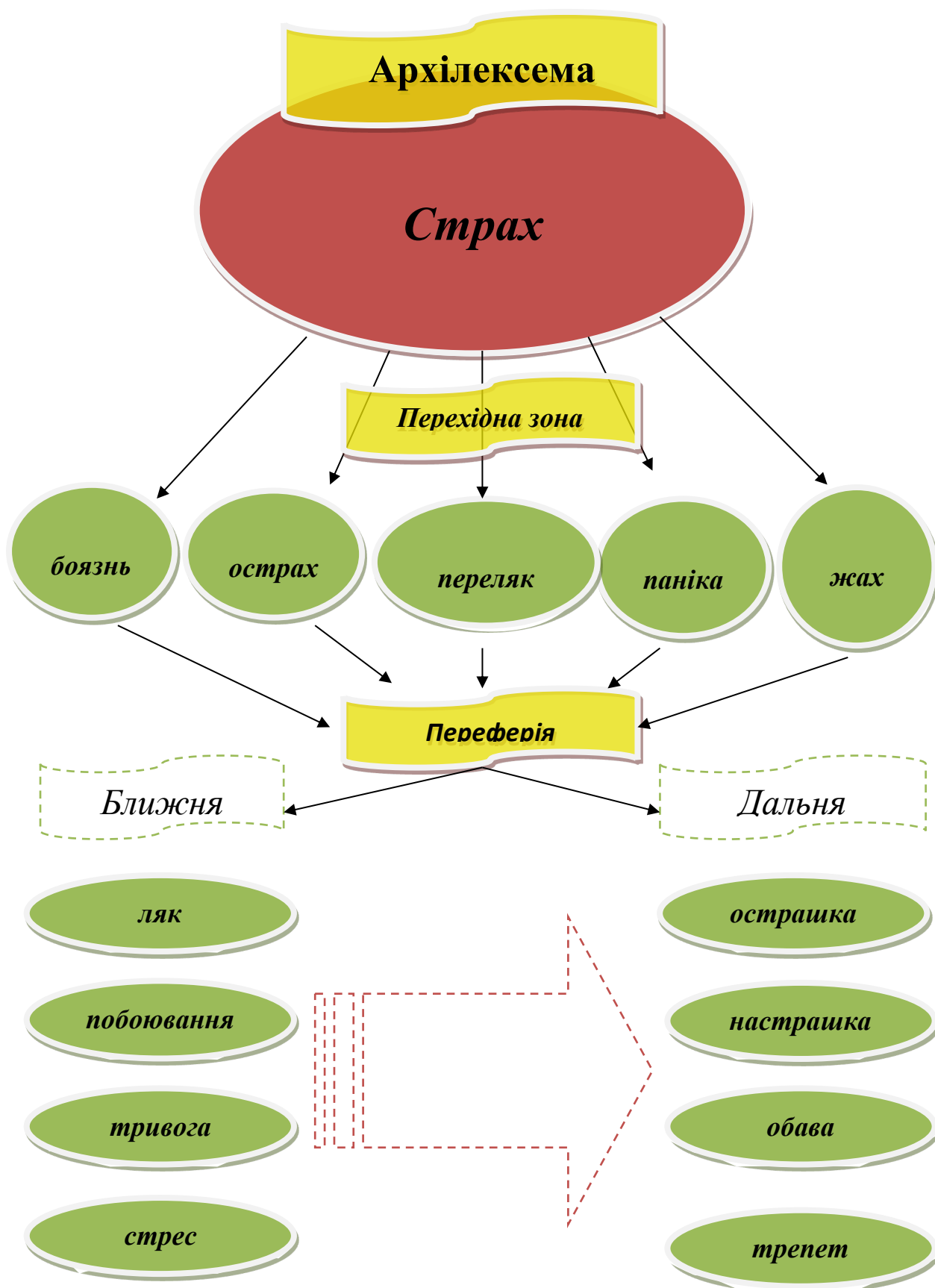

Додаток Б

Прототипова будова лінгвосемантичного поля “FEAR”

Прототипова будова лінгвосемантичного поля “СТРАХ”

Додаток В

Ядерно-периферійна структура емоційного концепту “СТРАХ”

	Родова сема значення <i>fear</i>	Видові семи значення <i>fear</i>
	Емоція/почуття	1. характер емоції 2. об’єкт загрози 3. негативна оцінка 4. небезпека / загроза 5. характер небезпеки / загрози 6. симптом емоції
Ядро		Семантичні компоненти стилістично нейтральних одиниць субстантивного лексикосемантичного поля “страх”
		Характер емоції: 1. обумовленість / безпідставність виникнення емоції 2. тривалість 3. інтенсивність 4. характер протікання 5. характер виникнення 6. комбінаторний характер Характер небезпеки / загрози: 1. природний / соціальний тип небезпеки 2. визначена майбутня / теперішня небезпека 3. невизначена майбутня небезпека
Периферія		

Додаток Г

Парцеляція лінгвосемантичного поля “СТРАХ” сучасної англійської мови

Додаток Д
Парцеляція лінгвосемантичного поля “FEAR/СТРАХ” у романі
Стівена Кінга “Сяйво”

